

Works of Alexandre Javakhishvili Geographical Society of Georgia

New Series

III (XXI)

Tbilisi
2022

საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის
სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოების შრომები

ახალი სერია

III (XXI)

თბილისი
2022

კრებული იწყება ნაშრომით, რომელშიც ასახულია საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ცხოვრება და საქმიანობა XX საუკუნის 30-იანი წლების პოლიტიკური რეპრესიების ქარცეცხლიან ეპოქაში, საზოგადოების აკადემიურ და ადმინისტრაციულ პერსონალს შორის არსებული დაპირისპირება და დღემდე გაუხმაურებელი, დრამატიზმით აღსავსე ადამიანური ურთიერთობები. სტატიების ნაწილი ეძღვნება ნიადაგების გეოგრაფიის საკითხებს: აჭარის სხვადასხვა მუნიციპალიტეტების ტერიტორიებზე ნიადაგების მორფოლოგიურ-გენეზისური ნიშან-თვისებების მეთოდებით წარმოებულ საველე კვლევების შედეგებს; ასევე ცენტრალური კავკასიონის ნიადაგების თავისებურებებს (ხევის მაგალითზე). რამდენიმე სტატიაში წინა პლანზეა წამოწეული გარემოს ეკოლოგიური პრობლემები: შავი ზღვის ნაპირების აბრაზიის მიზეზ-შედეგები; მდ. ჭოროხზე წყალსაცავების შექმნის შედეგად ბათუმის ზღვისპირეთში ნატანის შემცირების გამო პლაჟების ზოლის მოსალოდნელი სრული აბრაზიული კოლაფსი; ასევე საქართველოს მთიან რაიონებში მდინარეთა ჩახერგვებთან დაკავშირებული დაგუბების გარღვევების შედეგად წარმოშობილი ნაზღვლევი წყალმოვარდნებით შექმნილი საშიშროებები; განხილულია შექმნილი პრობლემების რეგულირების მეთოდიკა. საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მეცნიერთა ნაშრომი კი ზოოლოგიური განყოფილების ძუძუმწოვარ ცხოველთა ფონდში დაცული ციყვების (*Sciurus*) კოლექციების შესწავლისა და სისტემატიზაციის მცდელობაა. კრებულში შესული სტატები ეძღვნება აგრეთვე საზოგადოებრივი გეოგრაფიის საკითხებს: გეოგრაფიული გარემოს როლს ეთნოგენეზისა და ეთნიკურ ისტორიაში; თბილისის ურბანიზაციასა და ეკოლოგიურ პრობლემებს. ენათმეცნიერთა შრომებში კი: საინტერესოდ არის დანახული საქართველოს ტოპონიმები; ლინგვისტურ-ფილოლოგიური ანალიზის შედეგად ეპითეტად გამოყენებული გეოგრაფიული სახელის მქონე ლათინურ ფიტონიმთა ქართულად სწორად გადმოტანისათვის შემოთავაზებულია გარკვეული წესები.

სარედაქციო კოლეგია არ არის პასუხისმგებელი სტატიებში გამოთქმულ მოსაზრებებსა და მოყვანილ დაცვენებზე.

The collection begins with a paper that describes the life and activities of the Geographical Society of Georgia in the fiery era of political repressions in the 30-s of the XX century, the conflict between the academic and administrative staff of the society, and human relations full of drama, which have not been publicized to this day. Part of the articles is devoted to the issues of geography of soils: the results of field studies conducted by the methods of morphological-genesis characteristics of soils in the territories of different municipalities of Adjara; as well as the peculiarities of the soils of the Central Great Caucasus (on Khevi example). In several articles, the ecological problems of the environment are brought to the fore: the causes and consequences of the abrasive of the Black Sea shores; as a result of the creation water reservoirs on Chorokhi river, due to the reduction of sediment in the Batumi seashore, the expected complete abrasive collapse of the beach strip; as well as the dangers created by flash floods arising as a result of dam breaks related to river crossings in the mountainous regions of Georgia; the method of regulation of created problems is discussed. The work of the scientists of the National Museum of Georgia is an attempt to study and systematize the collections of squirrels (*Sciurus*), kept in the mammal fund of the Zoological Department. The articles included in the collection are also devoted to issues of public geography: the role of geographical environment in ethnogenesis and ethnic history; urbanization and ecological problems of Tbilisi. Toponyms of Georgia are interestingly seen in the works of linguists; as a result of linguistic and philological analysis, certain rules are proposed for the correct translation of Latin phytonyms with geographical names used as epithets into Georgian.

The Editorial Board is not responsible for the opinions and conclusions in the articles.

ს ა რ ე დ ა ქ ც ი ო კ ო ლ ე გ ი ა :

დალი ნიკოლაიშვილი (მთავარი რედაქტორი), **ქეთევან მგალობლიშვილი** (პასუხისმგებელი მდივანი), **მელორ ალფენიძე**, **ნანა ბოლახიშვილი**, **გიორგი გოგსაძე**, **მარიამ ელიზბარაშვილი**, **ნინო კეზევაძე**, **გულიკო ლიპარტელიანი**, **ლია მაჭავარიანი**, **გიორგი მელაძე**, **ელენე სალუქვაძე**, **ნინო ჩხრბაძე**

Editorial Board:

Dali Nikolaishvili (editor in chief), **Ketevan Mgaloblishvili** (executive secretary), **Melior Alpendidze**, **Nana Bolashvili**, **Nino Chikhradze**, **Mariam Elizbarashvili**, **George Gogsadze**, **Nino Kezevadze**, **Guliko Liparteliani**, **Lia Matchavariani**, **George Meladze**, **Elene Salukvdze**

ტომის რედაქტორები: **დალი ნიკოლაიშვილი**, **ქეთევან მგალობლიშვილი**

ISSN 2587-5450

© საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოება

შინაარსი

დალი ნიკოლაიშვილი ზოგიერთი შტრიხი საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ცხოვრებიდან პოლიტიკური რეპრესიების პერიოდში - 1937 წელი	7
მერაბ მგელაძე, ანთაზ ქიქავა მთიან შიდა აჭარაში ინტრაზონალურად ფორმირებული წითელი შეფერილობის ნიადაგების მორფოლოგიური ნიშნები	27
ქეთევან გოგიძე ცენტრალური კავკასიონის ნიადაგების თავისებურებანი (ხევის მაგალითზე)	34
მელორ ალფენიძე შავი ზღვის ნაპირების აბრაზიის მიზეზები და შედეგები	41
გიორგი მეტრეველი, ლია მაჭავარიანი, ნინო კარანაძე ჭოროხის წყალსაცავების კასკადით ბათუმის ზღვისპირეთში შექმნილი პრობლემების რეგულირების მეთოდიკა	52
სოფიო გორგიჯანიძე, გოჩა ჯინჭარაძე ნაზღვლევი წყალმომარაგების გეოგრაფია და მათი თავიდან აცილების გზები	65
ვერა ფხაკაძე, მაია ინწკირველი, ეკატერინე გაფრინდაშვილი, თამარ შენგელია, ქეთევან მაგალობლიშვილი საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ზოოლოგიურ კოლექციების ძუძუმწოვარ ცხოველთა ფონდში დაცული ციყვების (Sciurus) შესწავლისათვის ..	74
ზურაბ დავითაშვილი გეოგრაფიული გარემოს როლი ეთნოგენეზისა და ეთნიკურ ისტორიაში	84
ნინო ხარებავა თბილისის ურბანიზაცია და მასთან დაკავშირებული ეკოლოგიური პრობლემები	94
ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი, ლელა ჩოთალიშვილი გეოგრაფიული სახელები ლათინურ ფიტონიმებში და მათი ქართულად გადმოტანის წესები	106
ნარგიზ ახვლედიანი დაკარგული გეოგრაფიული სახელწოდებები ბათუმის შემოგარენში	112

დალი ნიკოლაიშვილი¹

ზოგიერთი შტრიხი საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ცხოვრებიდან პოლიტიკური რეპრესიების პერიოდში - 1937 წელი

*„მე მან პირდაპირ მაწამა და ჩემს სიმართლეს მაშინ არავინ ყურს არ უგდებდა“
ალექსანდრე ჯავახიშვილი*

*„მე პირადად არას დროს საზოგადოებიდან არ მიმიღია ხელფასი ჩემი მუშაობისათვის. ჩემს თავსვე მოვალეთ ვთვლიდი გამკვეთებინა ყველაფერი რაც კი შემემლო საზოგ. დატვირთვის სახით“
ბესარიონ ყავრიშვილი*

*„მოვალეობა ბევრი მქონდა, მაგრამ უფლებები არა“
გიორგი გეხტმანი*

*„მინამ საზოგადოებაში გაჩნდებოდენ ფასიანი ხალხი, უფრო კარგად მიმდინარეობდა მუშაობა“.
ნიკო კეცხოველი*

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია საქართველოს გეოგრაფიულ საზოგადოებაში არსებული ვითარება, რომელიც 1937 წლისათვის აქ არსებობდა. ძველი საარქივო დოკუმენტების შესწავლით დადგინდა, რომ ისევე როგორც არაერთ სხვა უწყებაში, საქართველოს გეოგრაფიულ საზოგადოებაშიც გარკვეულწილად მძიმე და არასახარბიელო ვითარება იყო შექმნილი, რაც დაკავშირებული იყო პოლიტიკურ რეპრესიებთან – პიროვნებათა დევნა-შევიწროება, ორგანიზაციის საქმიანობაში უხეში ჩარევა და ზეწოლითი ადმინისტრაციული მართვა. ნაშრომი დაეფუძნა საქართველოს ეროვნულ არქივსა და საქართველოს გეოგრაფიულ საზოგადოების ფონდებში დაცულ საარქივო მასალებს, კერძოდ, 1937 წლებში ჩატარებული სხდომების ოქმებს. როგორც ოქმებიდან ირკვევა, სხდომებზე სხვადასხვა საკითხზე იყო საუბარი. ყველა საკითხს მეტ-ნაკლებად დაჰკრავს პოლიტიკური ელფერი და იგრძნობა სახელმწიფო სტრუქტურების მხრიდან ჩარევის აშკარა ნიშნები. ცხადია, წინამდებარე სტატია სრულყოფილად ვერ ამოწურავს სხდომებზე განხილულ საკითხებს. ჩვენ ვეხებით მხოლოდ იმ მომენტებს, რომლებიც მნიშვნელოვნად მივიჩნიეთ თანამედროვე საზოგადოების ინფორმირებისათვის. მიუხედავად შექმნილი რთული ვითარებისა, იგივე ეს ოქმები ნათელი დასტურია იმისა, თუ როგორი აქტიური მისია ჰქონდა ალბულის თავის თავზე საზოგადოებას და რადიდი სამეცნიერო სამუშაოს ეწეოდა იგი.

საკვანძო სიტყვები. საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება (სგს), განათლების სახალხო კომისარიატი, წითელი ტერორი, 1937 წელი.

აქტუალობა. 1930-იან წლებში საბჭოთა კავშირი და მათ შორის მასში მოკავშირე რესპუბლიკად შემაგალი საქართველო, პოლიტიკურმა რეპრესიებმა მოიცვა. რეპრესიების მთავარი საფუძველი იყო სსრკ-ს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახალხო კომისრის ოპერატიული ბრანება – «Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и других антисоветских элементов», 1937 [Приказ НКВД № 00447]. ამ სრულიად საიდუმლო ბრძანებამ, სადაც წინასწარ იყო გაწერილი თუ რამდენ ადამიანს უნდა შეეხებოდა რეპრესიები², 1937-1938 წლებში იმსხვერპლა მილიონობით ადამიანის სი-

¹ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გეომორფოლოგია-კარტოგრაფიის კათედრა, გამგე, პროფესორი; საერთაშორისო კარტოგრაფიული ასოციაციის (ICA – International Cartographic Association) წარმომადგენელი საქართველოში.

² საქართველოს სსრ-თვის 5000 ადამიანი.

ცოცხლე. კიდევ უფრო მეტი ადამიანი გადასახლებული იყო შორეულ ბანაკებსა თუ კოლონიებში. რეპრესიები შეეხო მაღალი თუ დაბალი რანგის თითქმის ყველა სახელმწიფო უწყებას. პროცესებმა კულმინაციას 1937 წელს მიაღწია. ამის შესახებ მრავალჯერ დაიწერა, გამომზეურდა არაერთი დოკუმენტი თუ პიროვნების საიდუმლოებით მოცული ისტორიები. თუმცა ჯერ კიდევ საგანგებოდ არაფერი თქმულა საქართველოს გეოგრაფიულ საზოგადოებაზე. საკითხის აქტუალობაც სწორედ ამაში გვესახება.

საარქივო დოკუმენტების შესწავლამ დაგვანახა, რომ ისევე როგორც არაერთ სხვა უწყებას, სგს-აც საკმაოდ მძაფრად შეეხო პოლიტიკური რეპრესიები, რაც გამოიხატა როგორც პიროვნებათა დევნა-შევიწროებაში, ისე თვით ორგანიზაციის საქმიანობის უხეშ ჩარევებში. შესაბამისად, ეს პროცესი თავისუფლად შეიძლება მოინათლოს „გეოგრაფების საქმედ“. ძველი დოკუმენტები ბევრ დაფარულ ვითარებას ხდის ფარდას. ზოგი ცნობა შეიძლება გარკვეულ უხერხულობასაც კი ქმნის, თუმცა მაინც ჩავთვალოთ ისინი მისაწვდომი გაგვეხადა ფართო საზოგადოებისათვის და ამით მიგვეყურადებინა დროის მაჯისცემისათვის.

საწყისი მონაცემები. წარმოდგენილი ნაშრომი უმთავრესად ეფუძნება საარქივო მასალებს და იმ სხდომის ოქმებს, რომლებიც ჩაატარა 1937 წელს, ერთი მხრივ, სგს-მ 7 აგვისტოსა და 29 სექტემბერს [უიცა, 2 ოქმი: # 7-8], ხოლო მეორე მხრივ, სახალხო კომისარიატის სპეციალურმა კომისიამ 10-15 დეკემბერს [უიცა, 6 ოქმი: #1-6]. ოქმების ნაწილი ასევე დაცულია საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ფონდებშიც [სგს, ფონდი 49; 60]. ნაშრომში ასევე გამოყენებულია: ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის მიერ შექმნილი სტალინური სიების ელექტრონული მონაცემთა ბაზა [სტალინური სიები საქართველოდან], სხვა საარქივო დოკუმენტები და სხვადასხვა გამოქვეყნებული ნაშრომი.

ზოგიერთი შენიშვნა სხდომის ოქმებთან დაკავშირებით. სგს-ის მუშაობის გამო-საკვლევად მოეწყო სხდომები, რომელთა ოქმები განთავსებულია საქართველოს ეროვნული არქივის ფონდებში [უიცა, ფ. # 300, საქართველოს სსრ განათლების სამინისტრო, 1937], 14 ანაწერის ორ საქმეში (# 100 და # 101). აღნიშნული ოქმები საქმეებში განთავსებულია არათანამიმდევრობით: # 100 საქმეში 8-ვე ოქმია (მათგან 2-2 ასლით), ხოლო # 101 საქმეში – 4 ოქმი (1 ასლით). აღნიშნულ დოკუმენტთა ნაწილი ასევე დაცულია სგს-ის ფონდებში. ყველა დოკუმენტი მანქანაზეა ნაბეჭდი.

ოქმებში უმეტესწილად არ არის მითითებული პიროვნებათა სახელები, მხოლოდ გვარებია დასახელებული, ან ცალკეულ შემთხვევაში – ინიციალ(ებ)ი. იქ, სადაც შესაძლებელი გახდა პიროვნებათა იდენტიფიკაცია, სქოლიოში (პირველად დასახელების შემთხვევაში) სრულყოფილად ვუთითებთ სახელსა და გვარს. სგს-ის ოქმები გაცილებით სრულყოფილია და მითითებულია როგორც დამსწრეები, ისე თავმჯდომარე და მდივანი, აგრეთვე ოქმის გაფორმებისათვის აუცილებელი ატრიბუტიკა: „დღის წესრიგი“, „მოისმინეს“ და „დაადგინეს“. აღნიშნულს ფაქტობრივად მთლიანად მოკლებულია სახალხო კომისარიატის სპეციალური კომისიის სხდომის ოქმები.

ოქმებში სრულყოფილად არც დამსწრეთა ნუსხაა მითითებული. ზოგიერთ ოქმში საერთოდ არ არის აღნიშნული, თუ ვინ ესწრებოდა სხდომას და მხოლოდ გამომსვლელებით შეიძლება გარკვეული წარმოდგენა შეგვექმნას. ზოგიერთ ოქმში კი მითითებულია დამსწრეები, თუმცა აშკარაა, რომ არასასრულყოფილად, ვინაიდან გამომსვლელთა გვარები არ არის აღნუსხული „დამსწრეებში“. ერთი შეხედვით, გაურკვეველია, რა პრინციპით არის შერჩეული სხდომაზე დამსწრეების ჩამონათვალი (ცხრ. 1).

სხდომებზე სხვადასხვა საკითხზე იყო საუბარი. ყველა საკითხს მეტ-ნაკლებად დაჰკრავს პოლიტიკური ელფერი და იგრძნობა სახელმწიფო სტრუქტურების მხრიდან ჩარევის აშკარა ნიშნები.

აღნიშნული საკითხები შეიძლება რამდენიმე ნაწილად დავაჯგუფოთ:

- I. სტრუქტურული ერთეულები.
- II. წესდება და მისი შესრულება.
- III. სამეცნიერო მუშაობა და წლიური სამუშაო გეგმა.
- IV. გეოგრაფიის, როგორც დარგის ზოგადი მდგომარეობა.
- V. დამხმარე სტრუქტურული ერთეული – წარმოება.
- VI. თანამშრომლებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება.

ცხადია, წინამდებარე სტატია სრულყოფილად ვერ ამოწურავს სხდომებზე განხილულ ამ საკითხებს. ჩვენ ვეხებით მხოლოდ იმ მომენტებს, რომლებიც მნიშვნელოვნად მივიჩნიეთ თანამედროვე საზოგადოების ინფორმირებისათვის.

ცხრ. 1. სხდომაზე დამსწრეები, გამომსვლელები და მოხსენიებული პირები

ჩატარების ადგილი	ოქმის # / ფონდის #	ესწრებოდნენ (ოქმის ჩანაწერის მიხედვით)	გამომსვლელები	სხვა მოხსენიებული პირები
7.VIII	სგს-ის საგანგებო სხდომის (განსახკომის კომისიასთან ერთად) ოქმი # 7 [უიდა: ფ. 300-11-100, ფ. 1-6]	▪ ბურჯანაძე¹ ▪ პროფ. გ.ნ. გეხტმანი ▪ ამხ. დ. დონდუა ▪ დოც. კეცხოველი ▪ კოკაია (საქ. გეოგრ. სა-ზოგადოების პარტორგა-ნიზატორი) ▪ კუროიანი (დამხმარე წარმოების დირექტორი) ▪ მარი² ▪ ამხ. ცაგარეიშვილი (განსახკომის სამეცნიერო სამ-მართველოს უფროსი)³ ▪ დოც. გ. ჭირაქაძე⁴ ▪ პროფ. ა. ჯავახიშვილი	▪ ამხ. ბურჯანაძე ▪ პროფ. გეხტმანი ▪ დოც. კეცხოველი ▪ კოკაია ▪ კუროიანი ▪ მარრი / მარი ი. გ. ▪ ამხ. ცაგარეიშვილი ▪ პროფ. ა. ჯავახიშვილი	▪ ს. ათაბეგოვი⁵ (დამხმარე წარმოების ყოფ. მმართველი) ▪ ლ. აღნიაშვილი ▪ ვაშაყმაძე ▪ ორაგველიძე ▪ სუბაშანი (ბუღალტერი) ▪ კ. ჭკუასელი ▪ ს. ხიზულაშვილი(?)
22.IX	სგს-ის მორიგი სხდომის ოქმი # 8 [უიდა: ფ. 300-11-100, ფ. 7-12]	▪ ბურჯანაძე / ამხ. ბურჯანაძე ▪ დარახველიძე (ცეკას ინს-რი) ▪ დოც. ნ. კეცხოველი⁶ ▪ ამხ. კვირიკაძე ▪ ამხ. კიკნაძე ▪ პროფ. ლაისტერი ▪ ლორთქიფანიძე⁷ ▪ პროფ. ბ. ყავრიშვილი ▪ პროფ. ა. ჯავახიშვილი	▪ ამხ. ბურჯანაძე ▪ დოც. ნ. კეცხოველი ▪ პროფ. ლაისტერი ▪ ი. მარრი ▪ ამხ. ლორთქიფანიძე ▪ პროფ. ბ. ყავრიშვილი ▪ პროფ. ა. ჯავახიშვილი	▪ ბერგი ▪ ნ. გეხტმანი ▪ დონდუა ▪ ამხ. კოდუა ▪ ამხ. კუროიანი ▪ მიკლუხა-მაკლაი ▪ ორაგველიძე ▪ პრევევალსკი
10.XII	განსახკომის კომისიის სხდომის ოქმი # 1 [უიდა: ფ. 300-11-100, ფ. 53-57]		▪ ათაბეგოვი ▪ ბურჯანაძე / ამხ. ბურჯანაძე ▪ ჯანგველაძე ▪ ამხ. ჯიბლაძე	▪ პროფ. გეხტმანი ▪ სანებლიძე ▪ პროფ. ყავრიშვილი ▪ პროფ. ჯავახიშვილი

¹ ბურჯანაძე - სხდომის მდივანი.

² მარის გვარი ხელით მინაწერია. ამასთან „მარი“ წერია ერთი „რ“-ით, სხვაგან, ყველგან კი - ორი „რ“-ით. მართებულია პირველი ვარიანტი, მეორე კი რუსული კალკია (Mapp).

³ ცაგარეიშვილი - სხდომის თავმჯდომარე.

⁴ ჭირაქაძის გვარი ხელით მინაწერია.

⁵ ტიგრან ნაზარეს ძე ათაბეგოვი - გეოგრაფიის მეცნიერებათა დოქტორი, მუშაობდა გეოგრაფიის ინსტიტუტში, 1938 წლიდან იყო თსუ-ს პროფესორი.

⁶ ნიკოლოზ (ნიკო) კეცხოველი.

⁷ სავარაუდოდ, ლორთქიფანიძე ბეჟან ვლადიმერის ძე.

11.XII	განსახკომის კომისიის სხდომის ოქმი # 2 [უიგა: ფ. 300-11-100, ფ. 39-43; 48-52]		- ათაბეგოვი / პროფ. ათაბეგოვი - ბურჯანაძე - დონდუა - კვირიკაძე / ამხ. კვირიკაძე - მაროი - ჯანგველაძე - ამხ. ჯიბლაძე	- ზზიკაძე¹ - ბრომიკერი - პროფ. გესტმანი - ნიკ. გვაზავა - ამხ. კოდუა - ორაგველიძე - დოც. ჭირაქაძე
13.XII	განსახკომის კომისიის სხდომის ოქმი # 3 [უიგა: ფ. 300-11-100, ფ. 19-25; 36-42]	- ასათიანი გ. - გაბუნია (გაზ. „მუშა“-ს რედაქციიდან)² - ჯანგველაძე ნ. - ჯიბლაძე ი.	- კეცხოველი - კოდუა - კოკაია (პარტორგი) - ყავრიშვილი - ჭირაქაძე - ჯანგველაძე	- ბრეისმანი - ბურჯანაძე - ინჯიკიანი - ამხ. მაროი - ორაგველიძე - პროფ. ჯავახიშვილი
14.XII	ოქმი # 4 [უიგა: ფ. 300-11-100, ფ. 14-18; 43-47; 105-109]	- დონდუა - ჯანგველაძე - ჯიბლაძე	- დონდუა - პროფ. ჯავახიშვილი - ჯანგველაძე	- ბურჯანაძე - ვაშაყმაძე - კაჭახიძე - ამხ. კიკნაძე - მაროი - ორაგველიძე - ჭირაქაძე
14.XII, სადამოს სხდომა	ოქმი # 5 [უიგა: ფ. 25-35; 95-101]	- ბურჯანაძე - კვირიკაძე / გური კვირიკაძე - კიკნაძე გიორგი - კოდუა - კოკაია (პარტკომი) - კურიანი - ტიკაძე (ცეკადან) - ჯანგველაძე - ჯიბლაძე	- დონდუა - ჯავახიშვილი - ჯანგველაძე	- გესტმანი - კვირიკაძე - კოდუა - ამხ. კოკაია - ამხ. ლორთქიფანიძე - ნუცუბიძე - რუხაძე (ბუღალტერი) - ყავრიშვილი - ჩარკვიანი - წერეთელი - ჭკუასელი
15.XII	ოქმი # 6 [უიგა: ფ. 300-11-100, ფ. 1-13; 13-25; 26-38]	- ათაბეგოვი - ასათიანი - დონდუა - კოდუა - კურიანი - ტიკაძე /საქ. ც.კ./ - ჯანგველაძე - ჯიბლაძე	- ათაბეგოვი - აკიმფიევა³ - ბურჯანაძე - გესტმანი - კოდუა - კუროიანი - ტიკაძე - ჯანგველაძე - ჯიბლაძე	- აღნიშვილი - გვაზავა - გოკიელი ფატი - ამხ. გრიგორიანი - დარახველიძე დ. დოლიძე - ვაშაყმაძე - კარბელაშვილი - კვირიკაძე - მაროი - მიქელაძე - ნუცუბიძე - ორაგველიძე რ. მელაძე (ცეკადან) - ყავრიშვილი - წერეთელი - ჭკუასელი - პროფ. ჯავახიშვილი - ჯანელიძე - ჯიბლაძე

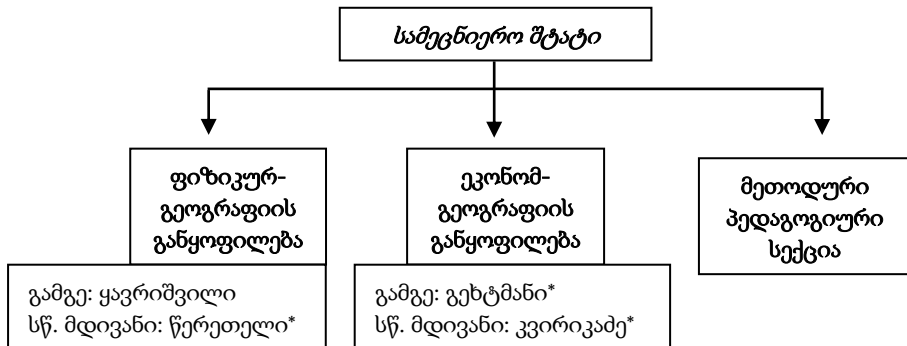
¹ სავარაუდოდ, ზზიკაძე შალვა დიმიტრის ძე.

² 1922-1939 წლებში თბილისში გამოდიოდა საქართველოს პროფესიონალურ კავშირთა საბჭოს ყოველდღიური გაზეთი „მუშა“. გამომცემელი იყო ს.კ.პ.(ბ) ტფილ. კომიტეტი, საქართველოს პროფსაბჭო და ტფილისის მუშათა, გლეხთა და წითელარმიელთა დეპუტატების საბჭო [საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა <http://www.nplg.gov.ge/paperge/ka/browse/002272/>].

³ ვერა აკიმფიევა – სგს-ს ბიბლიოთეკის გამგე.

I. საზოგადოების სტრუქტურული ერთეულები

ყველაზე სრულყოფილ ცნობებს სგს-ის სტრუქტურული ერთეულების თაობაზე იძლევა 14 დეკემბრის სადამოს სხდომის ოქმი (# 5). როგორც აღნიშნული ოქმიდან ირკვევა, საზოგადოება საკმაოდ წარმომადგენლობითი იყო. აქ დასახელებულია 10 თანამდებობა: თავმჯდომარე, თავმჯდომარის მოადგილე, სწავლული მდივანი¹, საქმეთა მმართველი*, ოპერატიული საგამომცემლო განყოფილების ხელმძღვანელი*, ბიბლიოთეკის გამგე*, გამომცემლობის ხელმძღვანელი, მემანქანე*, ბუღალტერი* და მოლარე*. საზოგადოებაში ფუნქციონირებდა 2 სამეცნიერო განყოფილება და 1 სექცია. განყოფილებებს ჰყავდა თავმჯდომარე და სწავლული მდივანი (ნახ. 1).

ნახ. 1. საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების სამეცნიერო შტატი²

I. საზოგადოების წესდება და მისი შესრულება

სგს-ის წესდების მუხლობრივი განხილვა და მისი შესრულების ერთგვარი რევიზია განხორციელდა განსახკომის მიერ გამოყოფილი კომისიის 2 სხდომაზე³:

- 10 დეკემბრის სხდომა [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 1];
- 11 დეკემბრის სხდომა [უიცა: 300-2-101, კომისიის ოქმი # 2].

თავისი არსებობის მთელი ისტორიის განმავლობაში სგს-მ მიიღო და დაამტკიცა რამდენიმე წესდება. ცხადია, საზოგადოებას დაარსებისთანავე ჰქონდა შესაბამისი ორგანოების მიერ დამტკიცებული წესდება, რომლის სრული ვერსია დაბეჭდილია საზოგადოების „მოამბის“ 1-ელ ნომერში [სგს-ის წესდება, 1924]. წესდების დედანს აწერია: „ვამტკიცებ, განათლების სახ. კომისარი - დ. კანდელაკი, 18 I-24 წ. ქ. ტფილისი“⁴.

1937 წლის 10 დეკემბრის ოქმიდან ირკვევა, რომ სგს-ს მიღებული ჰქონდა 1936 წლის 6 აგვისტოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ დამტკიცებული

¹ ვარკვლავებით აქ და სხვაგან მონიშნულია ის თანამდებობები, რომლებზეც გაწერილი იყო სახელფასო სარგო.

² მეთოდური პედაგოგიური სექციის ხელმძღვანელი იყო დავით დონდუა, თუმცა ამის შესახებ არ არის აღნიშნული ოქმში.

³ წესდებაში გაწერილი საკითხების შესახებ მომდევნო სხდომებზეც იყო საუბარი, თუმცა აღარ ყოფილა მისი მუხლობრივი განხილვა.

⁴ როგორც სარჩივო დოკუმენტები მეტყველებს, რომ ალექსანდრე ჯავახიშვილი ჯერ კიდევ 1919 წელს ცდილობდა დაეარსებინა გეოგრაფიული საზოგადოება [სცია, 1935-1-539]. ამ დოკუმენტებში შემორჩენილია საზოგადოების წესდების (48-პუნქტით) ნაბეჭდი ვერსია. მას ხელს აწერს 5 პიროვნება: ალექსანდრე ჯავახიშვილი, ანდრია ბენაშვილი, გ. კვინიტაძე (გენერალი გიორგი კვინიტაძე, რომელიც იმ დროს იყო სამხედრო მინისტრის მოადგილე და ლოგიკურია რომ განათლების მინისტრის მოადგილესთან - ნოე ცინცაძესთან ერთად აწერს ხელს სგს წესდებას), ალექსანდრე თვალჭრელიძე და ნოე ცინცაძე (1887-1978). აღნიშნული წესდება გარკვეულწილად განსხვავდება 1924 წელს დამტკიცებული ვარიანტისაგან. აღნიშნული დოკუმენტებიდან ისიც ირკვევა, რომ უკვე გადაწყვეტილი იყო საზოგადოების დაარსება. დოკუმენტს ხელს აწერს განათლების მინისტრის ამხანაგი (მოადგილე) ნოე ცინცაძე.

ახალი წესდება. სამწუხაროდ, აღნიშნული წესდება ჩვენთვის უცნობია. მასზე მსჯელობა შეიძლება მხოლოდ ზემოთ დასახელებული ოქმების მიხედვით.

სხდომებზე განიხილეს წესდების დარღვევის რამდენიმე ფაქტი (პასუხი ამ შეკითხვებზე გასცა ვლადიმერ ბურჯანაძემ):

- საწევრო-წიგნაკების არქონა და წევრების მიერ განსაზღვრული ანარიცხების გადაუხდელობა¹.

ბურჯანაძის თქმით, მუშაობა მან დაიწყო 1936 წლის ნოემბრიდან, ანუ იმ პერიოდისათვის, როცა საზოგადოების წესდება უკვე რამდენიმე თვის დამტკიცებული იყო. ბურჯანაძე ასევე აღნიშნავს, რომ მას შემდეგ, რაც იგი გაეცნო წესდებას, პრეზიდიუმის წინაშე წარადგინა სანიმუშო წიგნაკი, მაგრამ სხდომის მოუწვევლობის გამო, ვერ მოხერხდა მისი დამტკიცება.

- განყოფილების ქვესექციების არარსებობა (§ 21). ოქმში ვკითხულობთ: „წესდების თანახმად უნდა ყოფილიყო /§ 21/ განყოფილების ქვე-სექციები, მაგრამ ასეთი სინამდვილეში არ არის“. ოქმის ეს ჩანაწერი ერთ მნიშვნელოვან გარემოებაზე მიუთითებს, რომ საზოგადოება საკმაოდ წარმომადგენლობითი იყო, ვინაიდან ჰქონდა არათუ განყოფილებების, არამედ მათი ქვესექციების ჩამოყალიბების შესაძლებლობაც.

ბურჯანაძემ აღნიშნა, რომ პრეზიდიუმის სხდომაზე მან დასვა ქვესექციების ჩამოყალიბების საკითხი, თუმცა „მის მოთხოვნას მხარი არავინ დაუჭირა“, მათ შორის პროფ. ჯავახიშვილმაც. მისივე თქმით, ვერც განყოფილებები მუშაობს სათანადოდ, ვინაიდან ხელმძღვანელები ვერ უზრუნველყოფენ სათანადო მუშაობას. ბურჯანაძეს მოჰყავს ფიზიკური და ეკონომიკური გეოგრაფიის განყოფილებების მაგალითები. კერძოდ, ფიზიკური გეოგრაფიის ხელმძღვანელმა – პროფ. ყავრიშვილმა არჩევისას განაცხადა, რომ დატვირთულობისა და ავადმყოფობის გამო, არ შეუძლია ხელმძღვანელობა, თუმცა ეს განცხადება არ იყო გათვალისწინებული და ის მაინც დაინიშნა ხელმძღვანელად. „და თუ რამე გაკეთდა ესეც ჩემი ხელმძღვანელობითი“-ო – ამბობს ბურჯანაძე. რაც შეეხება ეკონომიკური გეოგრაფიის განყოფილებას, სახუნტში² მეტად დატვირთულობის გამო, მისმა ხელმძღვანელმა გეხტმანმა შემოიტანა განცხადება თანამდებობიდან გათავისუფლების თაობაზე, თუმცა არც ეს მოთხოვნილება დაკმაყოფილდა.

- საზოგადოების საერთო კრებების არჩატარება (§ 26).

ბურჯანაძემ აღნიშნა, რომ საზოგადოებაში იშვიათად ტარდებოდა საჯარო კრებები. 1936 წლის 1 ივლისამდე, 4 წლის მანძილზე არ მოწვეულა არცერთი საჯარო კრება. ეს უკანასკნელი კრება კი არც დასრულებულა, ვინაიდან წევრებს მოსვლიათ ჩხუბი.

- საზოგადოების სწავლული მდივნის მოადგილის არარჩევა (§ 30).

როგორც ბურჯანაძემ აღნიშნა, საზოგადოების სწავლული მდივნის მოადგილის არჩევის საკითხი მან დასვა პრეზიდიუმის სხდომაზე (25.III.1937), მაგრამ ეს წინადადება არ დაამტკიცეს.

- საზოგადოების წლიური მუშაობისა და ფინანსური ანგარიშების არწარდგენა განათლების სახალხო კომისარიატში (§ 34). როგორც ოქმშია მითითებული, ეს მუხლი არასოდეს არ შესრულებულა – საზოგადოების დაარსების დღიდან.

- სარევიზიო კომისიის არარსებობა (§ 35).

როგორც ოქმშია ჩაწერილი, კომისია უნდა აერჩიათ 1936 წლის 1 ივლისს, მაგრამ ვერ მოხდა კრების დაუსრულებლობის გამო.

- ფილიალების არარსებობა საქართველოს ქალაქებსა და ოლქებში (§39). ოქმიდან

¹ არ არის მითითებული წესდების მუხლის ნომერი.

² იგულისხმება: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

ირკვევა, რომ იმ პერიოდისათვის ერთადერთი ფილიალი ფუნქციონირებდა ქუთაისში. ბათუმის ფილიალი (18.I.1936) კი მხოლოდ ქალაქში არსებობდა [უიცა: 300-2-100, პრეზიდუმი ოქმი # 1]. ბურჯანაძე აღნიშნავს, რომ 30 დეკემბერს¹ ბათუმის ფილიალიდან მიიღო მიმართვა და ამის შემდეგ ჰქონდათ მიწერ-მოწერა². იგი ასევე აღნიშნავს, რომ გაუქმდა მხარეთმცოდნეობის ინსტიტუტი³ (27.IV.1937). როგორც ჩანს, ეს სტრუქტურაც საზოგადოების დაქვემდებარებაში არსებობდა, სხვანაირად სხდომაზე ამის შესახებ არ იქნებოდა საუბარი.

- წესდების გადახალისებისა და გაფართოების საჭიროება.

ოქმში მითითებულია, რომ კომისიამ საჭიროდ მიიჩნია საზოგადოების წესდების (იგულისხმება 1936 წლის 6 აგვისტოს წესდება) შეცვლა: „... გეოგრაფიული საზოგადოების წესდება არსებობს დამტკიცებული საქ. ცაკის მიერ, მაგრამ მომავალი წლისათვის ხსენებული წესდება მოითხოვს გადახალისებას და გაფართოებას“. ამ შენიშვნას იმ პერიოდისათვის სრულიად ნიშანდობლივი პასუხი გაეცა, კერძოდ, იოსებ ჯიბლაძემ შეთავაზა ნიშნულად აეღოთ „მომხმე უფროსი ძმის“ მიერ შემუშავებული დებულებები: „... არსებობს /მოსკოვში/ გეოგრაფიულ საზოგადოებაში ახალი წესდების პროექტი და საჭიროა მათთან დაკავშირება“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 1, გვ. 3]. მართლაც, ასეც მოქცეულან. ამ ფაქტს ადასტურებს 1937 წლის 14 დეკემბრის ოქმი, სადაც ჯავახიშვილი ამბობს: „ჩემი მისვლის დროს მაშინვე მოგვთხოვეს საზოგადოების წესდების პროექტი. დრო იყო სამი დღე. ავიღეთ რუსეთის წესდების⁴. ცოტა შეცვლების შემდეგ განვიხილეთ საზოგადო აქტივზე და შემდეგ წარვადგინეთ და დამტკიცეს“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 4, გვ. 1].

როგორც აღვნიშნეთ, განსახკომის მიერ გამოყოფილი კომისიის 1937 წლის 11 დეკემბრის სხდომაზეც განიხილეს საზოგადოების წესდების შესრულების საკითხი. საუბარი იყო იმაზე, რომ ეკონომ-გეოგრაფიულ განყოფილებას არ აქვს კვარტალური და კალენდარული გეგმები. ამასთან 14 რაიონის ნაცვლად განყოფილების სწავლულ მდივანს – კვირიკაძეს⁵ დაუმუშავებია მხოლოდ 5, რისთვისაც მას მიუღია ჰონორარი.

წესდების ზოგიერთი საკითხი, რომელზეც საუბარია ოქმში, გაურკვეველია, ვინაიდან ოქმში მხოლოდ მშრალი ჩანაწერია, მაგალითად, „**52. შესრულებულია პროფ. გეხტმანის მიერ**“, „**5-6 - შესრულებულია და წარდგენილია მთლიანად**“, „**5-7 - შესრულებულია**“, „**5-8 - შესრულებულია**“, „**5-11. მზად არის. შესრულებულია კვირიკაძის მიერ დაწყებული ქონდა ადრე. დაუმთავრებელია ეხლა**“.

წესდების მიმართ გამოთქმული შენიშვნები მკაფიოდ მიუთითებს იმაზე, რომ დარღვევები, ანუ წესდების შეუსრულებლობა უფრო შიდასაზოგადოებრივი განხილვას უნდა დაქვემდებარებოდა, ვიდრე კომისარიატს, თუმცა ეს თანამედროვე გადასახედიდან იმზირება ასე. უნდა გავითვალისწინოთ იმ პერიოდში არსებული ვითარება: 1) საზოგადოება თავიდანვე საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში ჩამოყალიბდა და მის წინაშე იყო პასუხისმგებელი; 2) არსებობდა მკაცრი სახელმწიფო

¹ სავარაუდოდ, იგულისხმება 1936 წელი.

² ამასთან დაკავშირებით ოქმში მითითებულია, რომ თან ერთვის დანართი (4 ფურცელი).

³ როგორც ცნობილია, ასეთი სტრუქტურული ერთეული არ არსებობდა საზოგადოებაში, ამიტომ გაუგებარია, რას გულისხმობს ოქმის ეს ჩანაწერი.

⁴ სავარაუდოდ, უნდა იყოს: „ლენინგრადის“, ვინაიდან რუსეთის გეოგრაფიული საზოგადოება არსებობდა ლენინგრადში.

⁵ 1931-1940 წლებში რუსეთის გეოგრაფიულ საზოგადოებას (მაშინდელ სახელმწიფო გეოგრაფიულ საზოგადოებას - Государственное географическое общество, ГГО) ხელმძღვანელობდა ნიკოლოზ ვავილოვი (1887-1943) [ავტ.].

⁶ გური საბას ძე კვირიკაძე.

ცენზურა, რომელსაც ექვემდებარებოდა ნებისმიერი უწყება, მითუმეტეს რეალურად არც არსებობდა სრულად დამოუკიდებელი არანაირი რანგის ორგანო; 3) ჩამოყალიბებული იყო საბჭოური კოლექტიური მენტალიტეტი, რომელიც განვრცობილი იყო იმდროინდელი საზოგადოების ფსიქიკაში.

II. საზოგადოების სამეცნიერო მუშაობა და წლიური სამუშაო გეგმა

საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების მუშაობის შესახებ განსხვავებული დამოკიდებულება არსებობდა: იყო დადებითი და უარყოფითი შეფასებები, თუმცა უარყოფითი შეხედულებები აშკარად ჭარბობდა დადებითს. შესაბამისად საზოგადოება ვერ გადაურჩებოდა განათლების სახალხო კომისარიატის „რისხვას“. მაგრამ ისიც ცხადზე ცხადია, რომ საზოგადოება საკმაოდ აქტიური იყო და დიდ სამუშაოს ასრულებდა. ეს გარემოება არ შეიძლება შეუმჩნეველი დარჩენოდა თვით განსახკომის სამეცნიერო სამმართველოს, რომლის უფროსი ცაგარეიშვილიც კი აღიარებდა საზოგადოებაში მომუშავე პერსონალის მაღალკვალიფიციურობას, კერძოდ, 7 აგვისტოს სხდომაზე მან თქვა: „გვყავს მეცნიერული ძალები და საჭიროა მათი გამოყენება“ [უიცა: 300-1-100, საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების პრეზიდიუმის საგანგებო სხდომის ოქმი # 7, გვ. 2].

სამეცნიერო მუშაობასთან და წლიური გეგმის შესრულებასთან დაკავშირებული საკითხები, რომლებიც ოქმებშია ასახული, რამდენიმე კონტექსტში შეიძლება განვიხილოთ. სტატიაში მას ცალ-ცალკე წარმოვაჩინოთ, ზოგ შემთხვევაში ზოგად ჭრილში, ზოგ შემთხვევაში კი – შედარებით უფრო დეტალურად.

თანამშრომლობა გეოგრაფიის ინსტიტუტთან და სხვა ორგანიზაციებთან. 1937 წლის 10 დეკემბრის სხდომის ოქმში ასეთი ჩანაწერია: „მუშაობა მიმდინარეობს, დადებულია ხელშეკრულება გეოგრაფიულ ინსტიტუტთან / წაკითხულ იქნება ხელშეკრულება / საზოგადოების მიერ შეგროვილია მასალები და იმყოფება დამუშავების პროცესში“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 1, გვ. 4], თუმცა არაერთი უარყოფითი განწყობაც გამოვლინდა. ჯანგველაძემ უარყოფითად შეაფასა განვლილი პერიოდი და აღნიშნა, რომ არ არის გამოკვეთილი კონკრეტულად რა მუშაობა უნდა განახორციელოს საზოგადოებამ და რომ ერთმანეთისაგან არ არის გამიჯნული საზოგადოებისა და ინსტიტუტის ფუნქციები. ათაბეგოვი გეგმას ზოგადად მიიჩნევს და აცხადებს, რომ მას აკლია კალენდარული ცხრილი.

ოქმის ზემოთ აღნიშნული ჩანაწერები მეტად საინტერესოა, ვინაიდან ისინი გვამცნობენ 2 მნიშვნელოვან ფაქტს: 1) არსებობდა მჭიდრო სამეცნიერო თანამშრომლობა საზოგადოებასა და გეოგრაფიის ინსტიტუტს შორის, რისი საფუძველიც იყო ამ ორ ორგანიზაციას შორის დადებული ხელშეკრულება; 2) საზოგადოებას გარკვეული პასუხისმგებლობა ჰქონდა ინსტიტუტის წინაშე აღებული, თუმცა თუ რა ფუნქციები ჰქონდა ერთ ან მეორე ორგანიზაციას, ეს საკითხი ბუნდოვანია.

მცირე სიცხადე შეაქვს ბესარიონ ყავრიშვილის სიტყვას, რომლის მიხედვითაც „... თანახმად ხელშეკრულებისა, უნდა საზოგადოება დახმარებოდა ინსტიტუტს ცოცხალი ძალებით და ფულით. საზოგადოების მიერ შეგროვილი მასალები დასამუშავებლად უნდა გადასცემოდა ინსტიტუტს. მაგრამ ამ ხაზით ბევრი არაფერი არ გაკეთებულა. ქონდა ადგილი პარალელურს. ჩემის აზრი[თ] საზოგადოებას უნდა ქონდეს თავისი გარკვეული სამუშაო გეგმები“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 3, გვ. 3]. ამასვე ადასტურებს ჯავახიშვილიც 1937 წლის 14 დეკემბრის სხდომაზე, რომელზეც აღნიშნავს, რომ მას შეუდგენია ინსტიტუტთან თანამშრომლობის გეგმა და რომ საზოგადოება ინსტიტუტს უნდა დახმარებოდა „ცოცხალი ძალით და ფულით“. მისივე სიტყვებით, ეს საკითხი „იყო მიღებული პრეზიდიუმის სხდომაზე“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 4, გვ. 4].

ერთ-ერთი ოქმიდან ირკვევა, რომ საზოგადოებას ინსტიტუტისათვის მართლაც გადაურიცხავს გარკვეული თანხა, ამასთან „მიმაგრებული არიან მეცნიერ. მუშაკები, რომელნიც აწარმოებენ მუშაობას“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 1, გვ. 4]. ყოველივე ეს დასტურია იმისა, რომ საზოგადოება ფინანსურ მხარდაჭერასაც უწევდა გეოგრაფიის ინსტიტუტს და ერთობლივად ახორციელებდნენ სამეცნიერო საქმიანობას. ამ ორი ორგანიზაციის ერთობლივი მუშაობა, როგორც ჩანს, მნიშვნელოვნად მიაჩნდათ იმ დროს მოღვაწე გეოგრაფებს და არა მარტო მათ (ეს კარგი ტრადიცია თანამედროვე პერიოდშიც შესანარჩუნებელია).

ოქმები ნათლად ცხადყოფენ, რომ საზოგადოება არა მარტო ასრულებდა მნიშვნელოვან სამუშაოებს, არამედ დიდი ავტორიტეტითაც სარგებლობდა იმ დროს არსებულ სსრკ-ში. სხვაგვარად ვერ ავხსნით იმ ფაქტს, რომ საზოგადოება ასრულებდა ლენინგრადის რომელიღაც ორგანიზაციის¹ დაკვეთას. ოქმიდან ასევე ირკვევა, რომ სამუშაო უკვე შესრულებული ჰქონდა საზოგადოებას, დარჩენილი იყო მხოლოდ რუკების შედგენა, რომლის დასრულების შემდეგ საქმე უნდა „ჩაითვალოს სრულიად დამთავრებულად“. კონკრეტულად თუ რა სამუშაოს შესრულებაზეა საუბარი, ამის გარკვევა მომავლის საქმეა. ერთი კი ეჭვგარეშეა, რომ ეს იყო სამეცნიერო შინაარსის დაკვეთა. ამავე აზრს კიდევ უფრო ამყარებს 1937 წლის 13 დეკემბრის ოქმის ჩანაწერი (ყავრიშვილის სიტყვებით), რომ საზოგადოებას ხელშეკრულებები ჰქონდა დადებული სხვადასხვა **სამეცნიერო**² დაწესებულებასთან [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 3, გვ. 1].

არც ისაა გამორციხული, რომ საზოგადოებას მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონოდა სსრკ-ის სასწავლო ორგანიზაციებთანაც. ამაზე მეტყველებს 23 სექტემბრის ოქმიც, სადაც პროფ. ყავრიშვილის სიტყვებით, „წარმოებას შეეძლო ნეგატივები დაემზადებინ[ა] და გაგვეცვალა რუსეთის სკოლებისათვის“³.

რა შეიძლება ითქვას ყოველივე ამაზე – უპირველესად ის, რომ 13-წლიანი არსებობის მანძილზე ეს შესაშური აქტივობაა.

საგამოცემლო საქმიანობა. საზოგადოების პირველი წესდების (1924 წ.) მიხედვით ორგანიზაციას თავისი მიზნის განსახორციელებლად უნდა დაეარსებინა პერიოდული⁴ და სხვა გამოცემები. ამაზე საზოგადოების იმდროინდელი გამოცემებიც მეტყველებს [ქართული გეოგრაფია საუკუნეთა კვადაკვალ, 2015]:

- საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების მოამბე. ტფილისი, 1924, 86 გვ;
- მაკალათია ს. თუშეთი: [ნარკვევი]. ტფილისი: საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების გა-მა, 1933 (პ/სკ. სტ.), 226 გვ.;
- მაკალათია ს. ფშავი. ტფილისი: საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება, 1934 (პარტგამომც. მე-2 სტ.), 238 გვ. [ჩართული რუკით];
- მაკალათია ს. ხევსურეთი. ტფილისი: საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება, 1935, 280 გვ. (1 ჩართული რუკით).

1937 წლის 11 დეკემბრის სხდომის ოქმის მიხედვით, საზოგადოებას განზრახული ჰქონდა აგრეთვე ბიბლიოგრაფიის შედგენა-გამოცემა [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 2]. ოქმში არ არის მითითებული კონკრეტულად რა ბიბლიოგრაფია იგულისხ-

¹ ოქმში გამოტოვებულია ადგილი და არ არის მითითებული ორგანიზაციის სახელწოდება. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს რუსეთის გეოგრაფიული საზოგადოებაა, რომლის შტაბ-ბინა მდებარეობდა ქ. ლენინგრადში (ამჟ. სანქტ-პეტერბურგი).

² ხაზგასმა - ავტ.

³ საუბარია სგს-ის მიერ მოწყობილი ექსპედიციების დროს გადაღებულ კავკასიონის მწვერვალების ფოტოებზე, რომლებიც ასობით იბეჭდებოდა და იგზავნებოდა სსრკ-ს მასშტაბით.

⁴ პერიოდული ორგანოს გამოცემა საზოგადოებამ დაიწყო 1939 წლიდან.

მება. სავარაუდოდ, ეს უნდა ყოფილიყო საზოგადოების საბიბლიოთეკო ფონდში დაცული წიგნების, ჟურნალებისა და რუკების სისტემატიზებული აღწერა, შესაძლებელია აღწერაც. მართლაც, საზოგადოებას შეუდგენია ბიბლიოგრაფია, მაგრამ ის განათლების სამინისტროს მიერ შექმნილი კომისიის მკაცრი კრიტიკის ობიექტი გახდარა. როგორც ჩანს, „ცენზორს“ არანაირი შენიშვნა არ გამოუთქვამს ბიბლიოგრაფიის შინაარსობრივ ასპექტებზე, ან ვის აინტერესებდა ეს საკითხი იმ დროს. მან მხოლოდ პოლიტიკური რეპრესიული აპარატი ამუშავა და შეეხო მხოლოდ რეპრესირებული პირების ბიბლიოგრაფიაში შეტანის საკითხს.

აღნიშნულ ოქმში ნათქვამია, რომ ბიბლიოგრაფია „შედგენილია /დაუდევრად/ არ არის დღემდე ამოღებული ხალხის მტრების ნაწარმოები და საჭიროებს აუცილებლად გაწმენდას“ [უიკა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 2, გვ. 1]. საკითხმა დიდი დამაბურობა გამოიწვია სხდომაზე. რა გვაძლევს ამის თქმის უფლებას? ჯერ ერთი, კომისიის წევრი ჯანგველაძე სვამს კითხვას: რატომ არ იყო ამოღებული ბიბლიოგრაფიებიდან ხალხის მტრების ნაწარმოებები და ვისთან ინახებოდა ისინი? ალბათ, ყველას ესმოდა რას ნიშნავდა ეს შეკითხვა 1937 წლის მიწურულს, როცა წითელი ტერორის მწვავე სუსხი თავზარს სცემდა მთელს საზოგადოებას. პასუხის გაცემა მოუწია კვირიკაძეს. მან აღნიშნა, რომ ბიბლიოგრაფიები მასთან ინახებოდა და რომ მისი „გაწმენდა“ ჩემგან უნდა მოეთხოვა ამხ. ბურჯანაძეს. ცხადია, ბურჯანაძე თავის მართლების რეჟიმში გადავიდა: „ბიბლიოგ[რ]აფები შედგენილია დაახლოებით 8 თვის წინეთ. ეხლა უკვე გამოქვეყნებული ხალხის მტრები, ჯერ კიდევ მაშინ არ იყვნენ გამოქვეყნებულნი და მათი ნაწარმოების შეტანა იმ დროს შეიძლებოდა. ბიბლიოგრაფების დამტკიცების შემდეგ გადაეცა ერთი გეოგრ. ინსტიტუტს და მე-II კი სწავლულ მდივან კვირიკაძეს. მე დამავიწყდა, რომ ხსენებულ ბიბლიოგრაფები მოითხოვდნენ გაწმენდას, მაგრამ არ უნდა დავიწყებოდა სწავლულ მდივანს“. თანამედროვე გადასახედიდან რთულია ამ ურთიერთგადაბრალებების თვალყურის დევნება, მაგრამ როგორც ამბობენ, „დრო იყო სხვა“.

იმავე ოქმის მიხედვით, თავმჯდომარესა და სწავლულ მდივანს შორის ურთიერთბრალდებებმა კიდევ უფრო მწვავე სახე მიიღო, როცა საქმე შეეხო ნიკ. გვაზავას წიგნს. თუ რომელ წიგნზეა საუბარი რთული სათქმელია. ოქმში მითითებულია ამგვარად: „გვაზავას წიგნის ეკონ. გეოგრაფიის გარჩევა“. ჩვენს მიერ მიკვლეულია 1937 წლამდე ნ. გვაზავას მიერ გამოქვეყნებული 2 წიგნი: 1) „საბჭოთა კავშირის ეკონომიური გეოგრაფიის მოკლე კურსი: ზოგადი მიმოხილვა“ [გვაზავა, 1931], რომელიც შედგენილია ნიკოლაი ბარანსკის სახელმძღვანელოს მიხედვით და 2) „საქართველოს სსრ ეკონომიური გეოგრაფია“, შედგენილი დაუსწრებელი საფინანსო-ეკონომიური ინსტიტუტისათვის და მას რედაქტორობას უწევდა გიორგი გეხტმანი და ან. ბუაჩიძე [გვაზავა, 1935]. ცხადია, სხდომაზე ამ წიგნებზე ვერ იქნებოდა საუბარი, ვინაიდან ისინი უკვე რამდენიმე წლის წინ იყო დაბეჭდილი. აქედან გამომდინარე, გვაზავას კიდევ უნდა ჰქონოდა მზად ნაშრომი ამავე დარგში. შემორჩა თუ არა იგი, ჩვენთვის უცნობია. მას ვერ მივაკვლიეთ საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის კატალოგებში.

სწავლულმა მდივანმა ისრები კვლავ თავმჯდომარისაკენ გადაიტანა და თქვა, რომ გვაზავას წიგნი უნდა განხილულიყო ოქტომბერში, რაზეც ჰქონდა თავმჯდომარის წერილობითი ნებართვა, მაგრამ ამ უკანასკნელმა მისთვის უცნობი მიზეზის გამო, სხდომის მოწვევა შეაჩერა. ბურჯანაძემ, რა თქმა უნდა, აუხსნა მიზეზი, რომ პროფ. გეხტმანის თქმით, გვაზავა ავად იყო, იწვა საავადმყოფოში და წიგნის გარჩევის დროს სასურველი იყო ავტორის დასწრებაო. თავმჯდომარის პასუხი ლოგიკურია, თუმცა ბუნდოვანია, რატომ არ იცოდა ეს ფაქტი სწავლულმა მდივანმა. მითუმეტეს, როცა ბურჯანაძის

თქმით, გარკვეული დროის შემდეგ მან მიმართა სწავლულ მდივანს კრების მოწვევის თაობაზე „წიგნის გასარჩევად“. ამასთან ბურჯანაძე ამბობს, რომ განკარგულება ამის თაობაზე მან გასცა 3 დეკემბერს, თუმცა კანცელარიამ ეს განკარგულება დაგვიანებით, მხოლოდ 7 დეკემბერს გადასცა კვირიკაძეს. შემდეგ ბურჯანაძე დასძენს: „გვაზავს და-პატიმრების შესახებ იმ დროს მე არაფერი ვიცოდი, მხოლოდ შემდეგ გავიგე. მე კვირიკაძეს ვუთხარი, რომ ბიბლიოგრაფები წაელო რედაქციაში¹, მან ეს არ შეასრულა“-ო. კვირიკაძე გადადის თავდაცვის რეჟიმში და ხსნის რატომ არ წაიღო მან ბიბლიოგრაფია რედაქციაში: „ბურჯანაძემ მართალია მითხრა, რომ ბიბლიოგრაფია წამელო რედაქციაში, მაგრამ მანვე მითხრა უმჯობესია გადასცე სხდომის შემდეგო“. ეს ნათქვამი ბურჯანაძემ სრულ სიყალბედ მონათლა. ბურჯანაძემ ისიც აღნიშნა, რომ მას მუშაობა უწყვედა არანორმალურ პირობებში და „ყოველთვის სჭირდებოდა ყოველგვარ საქმეზე მიწერილობითი მიმართვა თანამშრომლებისადმი“. მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ არის კულმინაცია. აი, რას ამბობს იგი: „კვირიკაძემ მიწოდაო... თანამშრომლების თანდასწრებით ხალხის მტერი. ამას დაამტკიცებენ პროფ. ათაბეგოვი და დონდუა. მაგრამ ვინაიდან ეს საკითხები შეეხება ჩემი პარტიულობის საქმეს, მე მოვითხოვ ჩემი საქმე გაირჩეს არა ამ კომისიაში, არამედ პარტიულ კანტროლში“-ო.

ოქმში მითითებულია, რომ აღნიშნულმა საკითხმა დიდი კინკლაობა და წამოძახებები გამოიწვია (უხეში სიტყვები ორივე მხრიდან). დღევანდელი გადასახედიდან მეტად რთულია ტყუილ-მართლის ერთმანეთისაგან გარჩევა. თუ 1937 წლის რეპრესიულ ქრონიკებს თვალს გადავავლებთ, დავინახავთ, რომ ამ სხდომებზე წარმოთქმული ურთიერთბრალდებები ძალზე წაგავს იმ პერიოდში დამკვიდრებულ მახინჯლექსიკას, რომელიც გაისმოდა სხვადასხვა სახელმწიფო უწყებასა თუ სოციალურ გაერთიანებაში. კვლავ ისლა დაგვრჩენია ვთქვათ, „დრო იყო სხვა“.

ნ. გვაზავს წიგნის ირგვლივ შემდგომ სხდომაზეც (1937 წლის) დაისვა საკითხი. ამ სხდომაზე ვინმე **კოდუა**, რომელიც არ არის საზოგადოების წევრი (სურვილი ჰქონდა, მაგრამ უარი უთხრეს), ადასტურებს, რომ ბურჯანაძეს მისთვის უთქვამს ტელეფონით, რომ კვირიკაძეს არ დაერიგებინა უწყებები, რა უწყებები იყოს ეს მისთვის (კოდუასათვის) უცნობია. რამდენიმე ხნის შემდეგ კი კვირიკაძემ მომმართაო: „შენ არ დაივიწყო ის გარემოება, რომ მე შემაჩერებინა კრების მოწვევა ბურჯანაძემ, სადაც მე უნდა გამეკრიტიკებინა ხალხის მტრებით“. როგორ განვითარდა შემდგომ მოვლენები ამ საკითხზე უცნობია. ერთი კი ცხადია, რომ კოდუას დამოწმებით ბურჯანაძე ძალზე არასახარბიელო სიტუაციაში აღმოჩნდებოდა. კოდუა ასევე ერთ საჩოთირო თემასაც ეხება, რომ საზოგადოებაში არსებობს დაჯგუფება-ო, თუმცა იგი არავის არ ასახელებს.

ზოგიერთი საკითხის განხილვისას, საჭირო გახდა სხვათა გამოკითხვაც, უფრო სწორად, როგორც ოქმები გვაუწყებენ – „დაკითხვა“. საზოგადოებრივ შეკრებაზე ამ იურიდიული სიტყვის ჩაწერაც, ალბათ, კვლავ იმ „საშინელი დროის“ გამოძახილია.

მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი:

- სხდომაზე დაისვა საკითხი პროფ. **გებტმანისა** და **ბზიკაძის** მიერ განსახორციელებელ სამუშაოზე, რომელიც წარმოდგენილი არ ყოფილა საზოგადოებაში. კომისიის წევრის მიერ დასმულ შეკითხვას ბურჯანაძემ უპასუხა, რომ ის ამოწმებდა გეგმების შესრულებას და კვირიკაძე მას ეუბნებოდა, რომ „ყველაფერი გაკეთებული არისო“. გადაწყდა, რომ დაიკითხოს პროფ. გებტმანი;

¹ ბიბლიოგრაფიის დაბეჭდვა იგეგმებოდა გაზეთ „კომუნისტში“. როგორც ჩანს, არც შემდგომ დაიბეჭდა ბიბლიოგრაფია გაზეთში. ჩვენ მას ვერ მივაკვლიეთ.

▪ უკმაყოფილება იყო კვირიკაძის რომელიღაც შრომაზე, სადაც იგი აკრიტიკებდა ორაგველიძეს. მისი თქმით, ბურჯანაძემ მემანქანეს ის არ დააბეჭდინა, ვინაიდან ყალბი არისო. ცხადია, ეს უარყო ბურჯანაძემ. კომისიამ გადაწყვიტა მემანქანის დაკითხვა;

სამეცნიერო ექსპედიციები. კიდევ უფრო მძაფრი ვითარება წარმოიქმნა ექსპედიციებთან დაკავშირებით. როგორც ოქმებიდან ირკვევა, ყველაზე დიდი აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია ექსპედიციების ადგილის შეთანხმებამ. იყო საუბარი როგორც საქართველოში (თბილისის მიდამოებში, თუშეთსა და რაჭაში), ისე მის ფარგლებს გარეთ (ახალ ზელანდიაში) ჩასატარებელ ექსპედიციებზე.

როგორც 1937 წლის 11 დეკემბრის სხდომის ოქმი გვამცნობს (ბურჯანაძის თქმით), დაგეგმილი ყოფილა თბილისის მიდამოების შესწავლის მიზნით ექსპედიციის მოწყობა, მაგრამ იგი არ ჩატარებულა [უიკა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 2, გვ. 4]. კვირიკაძის თქმით, იგი არ ჩატარდა „ხალხის მტერ ორაგველიძის ბრძანებით“, ხოლო ბურჯანაძის თქმით, „ხსენებული ექსპედიცია მოიხსნა ჯავახიშვილის მიერ“. აქაც უკმაყოფილებაა კოლეგებს შორის. მას შემდეგ, რაც გამოვლინდა, რომ ორაგველიძე არის „ხალხის მტერი“, ბურჯანაძეს მიუმართავს განათლების სახალხო კომისარიატისათვის და ორაგველიძის ნაცვლად „გამოყვეს“

სურ. 1. ექსპედიცია კირტიშოს მყინვარზე (რაჭა).
გადაღების წელი უცნობია, სგს-ის ფონდი

პროფ. ჯავახიშვილი. მისთვის უთხოვია ბურჯანაძეს, მაგრამ უშედეგოდ: „... მან მე მიწოდა ხალხის მტერი; რასაც მხარს უჭერდა მარრიც¹. ერთი სიტყვით მე ხელს მიშლიდნენ მუშაობაში ყოველმხრივ...“ – აღნიშნავს ბურჯანაძე. კომისიის დასკვნით, საკითხი გადაიდო და გადაწყდა დოც. ჭირაქაძის დაკითხვა.

საზოგადოებას ექსპედიცია მოუწყვია რაჭის კავკასიონზე, სადაც მეტად საინტერესო ცნობები შეუგროვებიათ და იგეგმებოდა ფოტოების დაბეჭდვაც. არ არის გამორიცხული, რომ საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ფონდში დაცული ძველი ფოტოები, სადაც რაჭა ასახული, სწორედ ამ ექსპედიციისას არის გადაღებული (სურ.1).

დიდი ვნებათაღელვა გამოიწვია თუშეთში დაგეგმილმა ექსპედიციამ, რომელიც „მოხსნილა“. პაექრობაში არაერთი პირი ჩაერთო. 1937 წლის 13 დეკემბრის სხდომაზე მეტად საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა ამასთან დაკავშირებით. კეცხოველმა, რომელმაც ერთმანეთს შეადარა თბილისის მიდამოებსა და თუშეთში ჩასატარებელი ექსპედიციების მნიშვნელობა და მათ შორის უკანასკნელს მიაწია უპირატესობა [უიკა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 3, გვ. 3-4].

კეცხოველის სიტყვიდან ირკვევა, რომ მას არ მოსწონდა თბილისის მიდამოებში ექსპედიციის ჩატარება ზაფხულში. საზოგადოების წინაშე მან სანაცვლოდ წამოაყენა 2 მნიშვნელოვანი წინადადება და შესაბამისად ექსპედიციების მოწყობა სხვაგვარად ესახებოდა, კერძოდ: 1) შესწავლილიყო დასავლეთი საქართველო და კახეთი, რათა დადგენილიყო რამდენად იყო შესაძლებელი ციტრუსების გაშენება კახეთში და 2) თუ-

¹ იგულისხმება ივანე (კაკო) მარი – ქართველი მთამსვლელი, სამხედრო ალპინიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ვიცე-პრეზიდენტი (1970-1988).

შეთის შესწავლა იმ მიზნით, რომ „15 წლის შემდეგ მთა თუშეთი უნდა გახდეს უმშვენიერეს კურორტად“. ფეიქრობთ, ორივე წინადადება მეტად საინტერესო და დროული იყო. მართალია, კახეთში ციტრუსების გავრცელების არანაირი ბუნებრივი პირობები არ არსებობს (ციტრუსების ყინვაგამძლეობის დაბალი უნარის გამო), მაგრამ ეს საკითხი მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო სათანადოდ შესწავლილი და კეცხოველის ეს მოსაზრება მხოლოდ ახლის ძიების მცდელობაა. რაც შეეხება თუშეთის „კურორტად“ ქცევას, დღეს ყველასათვის ცნობილია ამ მხარის მაღალი ტურისტული პოტენციალი და იგი დიდი მეცნიერის შორსმჭვრეტელ მოსაზრებად უნდა მივიჩნიოთ.

აღნიშნულის საკითხების შესწავლას კეცხოველი საზოგადოებას სთავაზობდა 1937 წლის ზაფხულში. როგორც ჩანს, მისი წინადადება საზოგადოებაში ჩატარებულმა კრებამ მიიღო და იგი მზად იყო გაეწია ყოველგვარი კონსულტაცია ამ თვალსაზრისით, თუმცა როგორც თვითონ აღნიშნა „... ჩემთვის ამ საკითხზე არავის მოუმართავს. მე თვით მივედი და ვკითხე ექსპედიციის ხელმძღვანელს თუ რა მდგომარეობაში იყო, მან მიპასუხა - „რომ გეგმებს ველითო. ერთი სიტყვით არ იყვნენ დაინტერესებულნი ამ საკითხით და ვერც მიიყვანეს ბოლომდე“. ამავე ოქმიდან ირკვევა, რომ თუშეთის ექსპედიციის სამეცნიერო ხელმძღვანელად 1937 წლის მაისში განისაზღვრა **ჭირაქაძე**. როგორც იგი აღნიშავს, ამ მიზნით მას შეუდგენია სამუშაო გეგმა, შეუგროვებია „საამისო მცოდნე ხალხი“, შეძენილი ყოფილა საჭირო ხელსაწყოები (ივანე მარის მიერ) და მზად ყოფილა გასამგზავრებლად ივლისში. მაგრამ ექსპედიცია ვერ ჩატარდა. **ჭირაქაძე** მიზეზად ასახელებს შემდეგს: არ იცოდა, რომ ექსპედიციაში წასვლისათვის საჭირო იყო შინსახკომის¹ ნებართვა, რომელიც წარდგენილი უნდა ყოფილიყო გაცილებით ადრე. ამაში კი იგი ადანაშაულებდა საზოგადოების ყოფილ თავმჯდომარეს, „ხალხის მტერს“ – ორაგველიძეს, რომელმაც „დროულად ვერ უზრუნველყო ექსპედიციის[თ]ვის ნებართვა“. როგორც **ჭირაქაძე** აღნიშნავს, საზოგადოების მაშინდელმა სწავლულმა მდივანმა ბურჯანაძემ თავის თავზე ვერ აიღო პასუხისმგებლობა, ამიტომ მიემართე პროფ. ჯავახიშვილს, როგორც თავმჯდომარის მოადგილესო. მან კი „... მითხრა, რომ არ ღირდა წასვლა, რადგანაც გვიანდებოდა და დრო გადიოდა“. ამასთან **ჭირაქაძე** დასძენს, რომ ველარავინ ვნახე პასუხისმგებელი, რომელიც შეძლებდა ნებართვის აღებასო. 1937 წლის 14 დეკემბრის სხდომაზე ჯავახიშვილი თავადვე ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ იგი თუშეთში ექსპედიციის ჩატარების წინააღმდეგი იყო. მიზეზად კი ასახელებს იმას, რომ გეგმის შედგენა დაგვიანდა და ექსპედიცია ვეღარ მოესწრებოდა: „ავგისტოს შუა რიცხვებში მეკითხება **ჭირაქაძე** ექსპედიციის გამგზავრების შესახებ. მე უთხარი რომ არ ღირს, რადგან ორ კვირაში ვერაფერს ვერ გააკეთებდა“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 5, გვ. 4-5].

პოლემიკაში აქ ჩაერთო **კეცხოველი**, რომელმაც თქვა, რომ ნებართვაზე უნდა ეზრუნა სწავლულ მდივანს და საერთოდ, მმართველობას. აქ იგი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომელიც მეტად საინტერესოდ გვეჩვენება: „მინამ საზოგადოებაში გაჩნდებოდენ ფასიანი ხალხი, უფრო კარგად მიმდინარეობდა მუშაობა“-ო, ე.ი. იყო პერიოდი, როდესაც საზოგადოების ყველა წევრი ერთ დროს აუნაზღაურებლად მუშაობდა. მისივე მოსაზრებით, „ჩვენ მეცნიერები საერთოდ ხელმძღვანელობას უწევთ მეცნიერული ხაზით. ხოლო ტექნიკური მხარე უნდა გაეკეთებიათ /გაეფორმებიათ/ ფასიან თანამ-

¹ შინსახკომი – შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი, რომელიც იყო სახელმწიფო მმართველობის ცენტრალური ორგანო საბჭოთა კავშირში. იგი ასრულებდა უმნიშვნელოვანეს სახელმწიფო ფუნქციებს: წესრიგის დაცვას როგორც სახელმწიფო უშიშროების, ისე ეკონომიკის სფეროებში. მის სახელს უკავშირდება პოლიტიკური რეპრესიები, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მთელი მისი არსებობის პერიოდში (1917-1946 წწ.), განსაკუთრებით კი 1930-იან წლებში.

შრომლებსო“. ამით კეცხოველმა მთელი პასუხისმგებლობა დააკისრა „ხელფასიან“ თანამშრომლებს.

პოლემიკა გაიმართა ასევე ახალი ზელანდიის ექსპედიციის შესახებაც. მაგალითად, ამ ექსპედიციის წინააღმდეგი იყო ყავრიშვილი: „... ამ აზრის შესახებ მე წინააღმდეგობა გამოვსთქვი და აღვნიშნე, რომ უმჯობესია ჯერ ჩვენ შევისწავლოთ ჩვენი ქვეყნის გეოგრაფია და შემდეგ კი სხვა ქვეყნების თქო, მართლაც ჩვენი კუთხეები ჯერ კიდევ ბევრი არის შეუსწავლელი, როგორიცაა მთა-თუშეთი და სხვა. აი ჩემი ასეთი გამოთქმისათვის ბურჯანაძემ მე მიწოდა შოვინისტი“ [ოქმი # 3, გვ. 2].

III. გეოგრაფიის, როგორც დარგის, ზოგადი მდგომარეობის თაობაზე

საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების 23 სექტემბრის სხდომაზე [ოქმი # 8, უიცა: ფ. 300-11-100, ფ. 7-12] ერთ-ერთ საკითხად განხილული იყო გაზეთ „პრავდაში“ იმავე წლის 10 სექტემბერს დაბეჭდილი მოწინავე, ანუ 1-ელ გვერდზე დაბეჭდილი სტატია [Отлично знать географию, 1937, стр. 1].

უპირველესი, რაც ამ სტატიიდან გამოსჭვივის არის ის, რომ გეოგრაფია იმ ხანად საკმაოდ მნიშვნელოვანი პრობლემების წინაშე მდგარა. მათი მოგვარების მიზნით სსრკ-ის განათლების სახალხო კომისარიატმა და პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილება დაწყებით და საშუალო სკოლებში გეოგრაფიის სწავლების შესახებ [Постановление от 15 мая 1934 года...], რითაც დასრულდა დისკუსია გეოგრაფიის სწავლების სარგებლობის თაობაზე – ასეა მითითებული აღნიშნულ სტატიაში. დადგენილებაში დასახელებულია გეოგრაფიის სწავლებაში არსებული ხარვეზები: 1) სახელმძღვანელოებში მასალის გადმოცემის „სიმშრალე“, ფიზიკურ-გეოგრაფიული მასალების სიმცირე, რუკაზე ორიენტირების სიმცირე, სტატისტიკურ-ეკონომიკური მასალით გადატვირთვა, ზოგადი სქემები; 2) რუსი მოგზაურებისა და ბუნების მკვლევარების (მიკულუხო-მაკლაი, პრეველსკი, კოზლოვი) შესახებ ინფორმაციის არარსებობა სახელმძღვანელოებში; 3) ახალი სასწავლო წლისათვის ახალი სახელმძღვანელოების, ატლასებისა და თვალსაჩინო მასალების არარსებობა, განსაკუთრებით უფროსი კლასისათვის და სხვ. ყოველივე ამის გამო სტატია ასკვნის, რომ უმაღლესი სასწავლებლები წააწყდნენ გეოგრაფიულ გაუნათლებლობას, თვით ხუთოსნებს შორისაც კი.

ნიშანდობლივია, რომ ამავე საკითხზე ჯერ კიდევ 1 წლის წინ წერდა ქართული გაზეთი „კომუნისტი“. გური კვირიკაძის სტატიაში ნათლად ჩანს, თუ რა სავალალო მდგომარეობაში უნდა ყოფილიყო გეოგრაფიის სწავლების საკითხი საქართველოში, მინიმუმ საშუალო სკოლებში. აი, რას ვკითხულობთ სტატიაში.: „როდესაც სტუდენტს შევეკითხეთ, თუ რას წარმოადგენს და სად მდებარეობს აფრიკა, მან გვიპასუხა, რომ აფრიკა არის სახელმწიფო და მდებარეობს ინდოეთში. უმრავლესობამ პასუხი ვერ გასცა იმაზე, თუ ქვეყნის რომელ ნაწილში ვცხოვრობთ ჩვენ. იაპონიას ეძებდნენ ევროპაში, ქ. რომს - იაპონიაში, ერთმანეთისაგან ვერ არჩევდნენ ავსტრიასა და ავსტრალიას, გრენლანდიასა და ირლანდიას. ფაქტია, რომ ერთმა სტუდენტმა პორტუგალიის დედაქალაქად ზესტაფონი დაასახელა (უკარნახეს „ლისაბონი“, მაგრამ მან „ზესტაფონი“ გაიგონა)“... ზოგიერთი ფიქრობდა ეკვატორი ხუთია, პოლუსი კი – ოც-დახუთიო“ [კვირიკაძე, 1936. გვ. 3].

ყოველივე, რის შესახებაც წერდა გაზეთები „Правда“ და „კომუნისტი“, ნამდვილად აქტუალური ყოფილა და შეგვიძლია ვივარაუდოთ კიდევ, რომ სტატიების გამოცემის შემდგომ ამას მოჰყვებოდა დადებითი ძვრები გეოგრაფიის დარგის განვითარებაში. მაგრამ ჩვენ აქ სხვა გარემოებას გვინდა გავუსვათ ხაზი. ისევე როგორც იმ პერიოდში გამომავალი პუბლიკაციები განმსჭვალული იყო საბჭოთა კავშირის ქები-

თა და მისი მტრების ძაგებით, „Правда“-შიც უხვადაა საბჭოთა პერიოდისათვის ნიშანდობლივი ლექსიკა, მაგალითად, *«Каждый культурный человек и, стало быть, каждый советский человек должен изучать, должен отлично знать географию своей родины, а также географию капиталистического мира»*. ერთი შეხედვითაც ჩანს, თუ როგორი დემაგოგია, „ყოველმა საბჭოთა ადამიანმა“ კარგად უნდა იცოდეს გეოგრაფიაო. მაგრამ აქ არც ეს არის მთავარი. უფრო მნიშვნელოვანი ის არის, ვის ბრალდებოდა არსებული ხარვეზები გეოგრაფიაში. „ბრალდებულის“ მოძებნა კი არც ისე რთული იყო. ესენი ხომ ყველგან იყვნენ – «Леваки» („მემარცხენეები“¹), მაგრამ დაბრალებაა და დაბრალება. თურმე ამ „მემარცხენეების“, ანტისაბჭოელების მიზანი ყოფილა ჩამოაშორონ ახალგაზრდები ცოდნას, წაართვას მათ გემოვნება და სურვილი გაეცნონ თავიანთი სამშობლოს მხარეს: *«Авторы «левацких» теорий имели целью лишить молодёжь знаний, столь необходимых для успешного развития производительных сил нашей страны и укрепления её обороноспособности», «В основе всех этих «теорий» скрывалось антисоветское острие, была попытка обезоружить советское юношество – будущего строителя коммунистического общества, отбить у молодёжи вкус и желание к ознакомлению со своим краем, со своей родиной»*.

საინტერესოა კიდევ ერთი საკითხი, კერძოდ, იმავე „მემარცხენეებს“ ჰქონიათ სურვილი ფიზიკური გეოგრაფია გაეუქმებინათ როგორც დისციპლინა და სასკოლო საგანი. სტატიის მიხედვით, ასეთი ანტისაბჭოთა „მემარცხენე“ თეორიები (ანტისოветские «левацкие» теории) გავრცელებული ყოფილა განათლების სფეროში მომუშავე მუშაკებს შორის: *«Между тем было время, когда в среде работников просвещения распространялись антисоветские «левацкие» теории, проповедывавшие пренебрежительное отношение к требованию ликвидации физической географии, как науки и школьного предмета. Взамен физической географии с её спецификой и знанием пространственных элементов «леваки», маскируясь фразой, предлагали экономическую географию, которая в их представлении превращалась в заучивание, схем и социологических обобщений»*.

ყოველივე ამის შემდეგ ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა შეიძლებოდა მოჰყოლოდა გაზეთ «Правда»-ს ამ სტატიას – „ხალხის მტრად“ გამოცხადება, დაპატიმრება, გადასახლება, დახვრეტა, ოჯახისა და ახლობლების დევნა, მათთან დაკავშირებული ყოველივე მატერიალური მასალის განადგურება. ჩვენ ამაზე ვერაფერს ვიტყვით. ეს შემდგომი კვლევის საგანია. შეგვიძლია მხოლოდ ვიმსჯელოთ, როგორი რეაგირება ჰქონდა აღნიშნულ საკითხზე სგს-ს, უფრო მართებული იქნებოდა გვეთქვა – როგორი იყო იძულებითი რეაგირება.

... და ამუშავდა სგს-ის „პარტიული ხაზი“.

დავიწყოთ იმით, რომ გაზეთ «Правда»-ს აღნიშნული სტატია წაიკითხეს პრეზიდენტის სხდომაზე და ამით უკვე ბევრი რამ არის ნათქვამი. სხდომის თავმჯდომარეს ამხ. კიკნაძეს უთქვამს შემდეგი: „... გეოგრაფიულ ფრონტზე ბევრი რამ არის გასაკეთებელი. პრავდასთან მოწინავესთან დაკავშირებით საჭიროა გეოგრაფიულმა საზოგადოებამ იკისროს მთელი რიგი ვალდებულებები, როგორიცაა გამოჩენილ მოგზაურთა მიკლუხა-მაკლაის, პრევეალსკის და სხვ. ბიოგრაფები. აგრეთვე საზოგადოებას შეუძლია აღწეროს მშვენიერი ლანდშაფტი სამხედრო გზის და სხვ. საზოგადოების აქტივი შემოკრებილი უნდა იქნას გეოგრაფიულ ფრონტზე მდგარ ამოცანების გარდასაქმნელად.

¹ მემარცხენეების ბრწყალებში მითითება, უთუოდ, ირონიულ, ცინიკურ ფორმად უნდა მივიჩნიოთ, რომლითაც ისინი მოიხსენიებდნენ უკვე „ხალხის მტრად“ აღიარებულ, თუმცა ოდესღაც ბოლშევიკურ რიგებში მყოფ პირებს.

გეოგრაფიულმა ინსტიტუტმა და გეოგრაფიულმა საზოგადოებამ ერთად უნდა იკისროს და საკ.კ.პ./ზ/ ცეკას და სახკომსაბჭოს 1934 წ. 16 მაისის¹ დადგენილებიდან პრავდას მოწ. სტატიის „ჩინებულად ვიცოდეთ გეოგრაფია“ თან გამომდ. ვალდებულებანი“.

რა თქმა უნდა, ეს ყოველივე კარგია და ამაზე ითქმის „ზოგი ჭირი მარგებელია“-ო. ეს „მარგებლობა“ შეეხო სგს-საც. კვლავ სხდომის მიდევნებით მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი. გამომსვლელები პირდაპირ ამბობენ, რომ „პრავდას მოწინავესთან დაკავშირებით“, თუ რის გაკეთებას გეგმავენ (ცხრ. 2). პრაქტიკულ ღონისძიებათა განხორციელების მიზნით გადაწყდა კომისიის შექმნაც, რომლის შემადგენლობაში შეიყვანეს: „პროფ. ა. ნ. ჯავახიშვილი, პროფ. ა. ფ. ლაისტერი და დონდუა“.

ცხრ. 2. საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების მიერ აღებული ვალდებულებები გაზეთ „პრავდის“ შესაბამისად²

გამომსვლელი	დასახული საქმიანობა
პროფ. ყავრიშვილი	კრუბერის 2 ტომის თარგმნა ³
	„პროფ. ლაისტერი გვამღევს სახელმძღვანელოს“
	„განსახკომმა დაგვავალა სახელმძღვანელოს გამოცემა საშუალო სკოლისათვის!“
დოც. კეცხოველი	„... აღწერილ იქნას საქ. სამხედრო გზა, ზეკარის უღელტეხილი“
	„მთელი სერია იქნეს გამოცემული შესანიშნავ რუს მკვლევართა: პრეველსკის, მიკლუხა-მაკლაის“, კოზლოვის და სხვ.
პროფ. ლაისტერი	საქართველოს სამხედრო გზისა და ზეკარის უღელტეხილის აღწერა
	„...გამოცემულ იქნეს მეგზური“
ი. მარრი	გამოიცეს მეგზური, მაგრამ მას ესაჭიროება განახლება

მიუხედავად დაწყებული დადებითი პროცესებისა, ყოველივე ეს კიდევ ერთი ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ განსაზღვრავდა ნებისმიერი სახის საქმიანობას სსრკ-ს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, რომ სამეცნიერო მუშაობაც წარიმართებოდა დავალებებით, „ზემოდან“ განსაზღვრული გეგმით.

IV. საზოგადოების დამხმარე სტრუქტურული ერთეული – წარმოება

საზოგადოებაში არსებობდა ე. წ. დამხმარე სტრუქტურული ერთეული, რომელსაც სხდომებზე სხვადასხვა სახელით იხსენიებენ: სავაჭრო სექცია, წარმოება. 1937 წლის 10 დეკემბრის სხდომის ოქმიდან კი ირკვევა, რომ აღნიშნული ერთეული გაუქმებულა 1936 წელს. არაერთ სხდომაზე დაისვა საკითხი წარმოების შენარჩუნება-გარდაქმნის თაობაზე. 15 დეკემბრის სხდომა კი მთლიანად მიეძღვნა ამ საკითხს. ითქმის უკლებლივ ყველა გამომსვლელი უკმაყოფილოა წარმოების მუშაობით. ამის შესახებ ამბობდნენ მეცნიერებიც და პარტიული მუშაკებიც. აღნიშნულ სხდომაზე ითქვა, რომ 11 დეკემბრიდან წარმოება გაჩერებულია და ყოველდღიური ზარალი შეადგენს 300 მანეთს.

¹ შეგდომითაა მითითებული თარიღი, უნდა იყოს: „15 მაისი“. მართლაც, საკ.კ.პ./ზ/ ცეკას და სახკომსაბჭომ მიიღო „დადგენილება სსრკ-ის დაწყებით და საშუალო სკოლებში გეოგრაფიის სწავლების შესახებ“ (О преподавании географии в начальной и средней школе СССР). დოკუმენტს ხელს აწერენ: ვ. მოლოტოვი (სსრკ-ის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე) და ი. სტალინი (კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი). დადგენილებაში ხაზგასმულია გეოგრაფიაში არსებული პრობლემები, კლასების მიხედვით გაწერილია, თუ რა ცვლილებები უნდა შევიდეს სახელმძღვანელოებში, დამტკიცებულია მათი ავტორები და ა.შ.

² მოგვყავს მხოლოდ ის მაგალითები, რომლებიც, მომხსენებლების თქმით გაზეთ „პრავდის“ სტატიასთან დაკავშირებით დაიგეგმა.

³ სახელმძღვანელოს თარგმანი გამოვიდა და გამოიცა რამდენიმეჯერ. მივაკვლიეთ მხოლოდ 2 გამოცემას [კრუბერი, 1938; 1941].

ერთ-ერთ სხდომაზე კოდუამ უარყოფითად შეაფასა წარმოებაში არსებული მდგომარეობა. მან აღნიშნა, რომ „ფინანსურ დარგში ბიუჯეტი არ არის შედგენილი რეალურად შემოსავალ-გასავალის მხრივ“... არაფერი გაკეთდა მისი რეალიზაციისათვის. საწყობში დარჩენილი ყოფილა „გაუნაღებელი ლიტერატურა. 2 წლის განმავლობაში, რაც ლიტერატურა გადაუციათ სახელგამისათვის არ არის განაღებული“. კოდუას გამოურკვევია, რომ „სახელგამზე ირიცხება 17 ათასი მანეთი“. ფინანსთა სახკომიდან¹ მიიღეს წინადადება მისი ლიკვიდაციის თაობაზე. კოდუამ დაწერა მოხსენებითი ბარათი განსახკომის სახელზე გამომცემლობის შენარჩუნების მიზნით, მაგრამ უარი უთხრეს. პროფესორთა მოთხოვნით კრებაზე მაინც დაისვა საკითხი წარმოების შენარჩუნების თაობაზე, ვინაიდან იგი „მოემსახურება გეოგრაფ. საზოგადოების მიზნებს“, თუმცა კოდუა კითხულობს რეორგანიზაციის გეგმას. სავარაუდოა, რომ წარმოებამ დროებით შეწყვიტა ფუნქციონირება. ჩვენს ხელთ არსებული საარქივო მასალები მეტი დადგენის შესაძლებლობას არ იძლევა.

V. თანამშრომლებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება

თითქმის ყველა გამომსვლელის სიტყვაში იგრძნობოდა, რომ ზოგადად კოლეგებს შორის არ იყო კეთილგანწყობილი და თანამშრომლობითი ურთიერთობა, უფრო მეტიც, ადგილი აქვს დაპირისპირებას, შეურაცხმყოფელი სიტყვებით ერთმანეთისადმი მიმართვასა და ცილისწამებას. ამას კი არ შეიძლება უარყოფითი გავლენა არ მოეხდინა საზოგადოების სამუშაო პროცესზე. ამის შესახებ თვით საზოგადოების წევრებიც ამბობდნენ. ერთ-ერთ სხდომაზე [14 დეკემბერი, ოქმი # 5, გვ. 3] ბულალტერმა რუხაძემ თქვა: „საერთოდ თანამშრომლებს შორის დამოკიდებულება არის ცუდი. ერთი ერთ ბრძანებას იძლევა მეორე მეორეს. ყველა თავისთვის მუშაობს და ბრძანებლობს“.

თუმცა აქ უნდა გამოიკვეთოს ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება, რომ დაპირისპირების მიზეზი არ ყოფილა აზრთა სხვადასხვაობა, შეხედულებათა ჭიდილი, დაპირისპირება არსებობდა უმთავრესად ე. წ. „დანიშნულ“, პარტიულ მოხელეებსა და პროფესურას შორის. ეს იგრძნობოდა თითქმის ყველა სხდომაზე. ამ მოსაზრებას პირდაპირ ადასტურებს კიკნაძის სიტყვა: „... აქვს ადგილი დაჯგუფებას. ერთის მხრივ არის ბურჟანაძე და მეორეს მხრივ ყველა უპარტიო პროფესორები² და მარრი. ეს ხალხი ერთი მეორეს უყენებენ ბრალდებებს, რომელიც საჭიროა შესწავლილ იქნეს. მე ჯერ არ შემისწავლია. მართალია გამოიყო კომისია ჩემი თავმჯდომარეობით, მაგრამ ვერ მოვიცალე, რომ დამეწყო მუშაობა და რაკი ეხლა განსახკომის ახალი კომისია მუშაობს შესწავლილი იქნება საზოგადოების მუშაობა“. მოკლედ, ამ სიტყვებით ყველაფერს ეფინება ნათელი. ბრალდების ისრები გადატანილია „ხალხის მტრებისაკენ“ ან იმათკენ, ვისაც ამ „მტრებთან“ ჰქონდათ გარკვეული ურთიერთობა; და რაც ყველაზე მთავარია, ყველა მათგანი ამით იცავდა საკუთარ თავს, ამაში ხედავდნენ საკუთარი თავის გადარჩენის საშუალებას.

პარტიული მუშაკები უკვე იმდენად არიან გათამამებულნი ხელისუფლებისაგან, რომ თავისუფლად შეუძლიათ შენიშვნა და შეურაცხმყოფელი სიტყვებითაც კი მიმართონ პროფესურას. იგრძნობა მეცნიერთა ერთგვარი კომპრომისებიც. არ იყო სხვა გზა. სხვაგვარად ისინი ვერც სიცოცხლეს შეინარჩუნებდნენ და ვერც მუშაობას გააგრძელებდნენ. ცხადია, ვერც იმ მნიშვნელოვან სამეცნიერო პროდუქტს შექმნიდნენ, რამაც დიდად შეუწყო ხელი ბოტანიკის, ჰიდროლოგიისა და საერთოდ, გეოგრაფიის განვითარებას საქართველოში.

¹ ფინანსთა სახელმწიფო კომიტეტი.

² ხაზგასმა - ავტ.

საზოგადოების „პარტიულ“ წევრებსა და პროფესურას შორის არასახარბიელო დამოკიდებულება კიდევ უფრო მკაფიოდ ჩანს ჯავახიშვილის შემდეგ სიტყვებში: „*აი ყველა ამის გამო ჩემთვის ძნელი იყო იქ მუშაობა, მაგრამ უთხარი, რომ ორგველიძე არის ჩემი მტერი თქო. მაგრამ მითხრეს ხელს ის არ შეგიშლისო, მეც დაუუჯერე, მაგრამ აქაც იგივე გამოვრდა. მე მსურდა და მსურს, ვიმუშაო, მაგრამ არასდროს არ გავხედებოდი, რომ მე ორგველიძის და ბურჯანაძის აზრით მეველო, გავმხდარიყავი მათი ლაქია*“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 4, გვ. 4].

მეტად მნიშვნელოვანი და გაბედული დასკვნითი სიტყვა თქვა ჯავახიშვილმა ამავე სხდომაზე, როცა ის საუბრობდა თუშეთის ექსპედიციის შესახებ. ციტატა მოგვყავს აქ, ვინაიდან იგი ზოგად ჭრილში წარმოგვიჩენს ნათლად და მკაფიოდ საქმისადმი მის დამოკიდებულებას და „დანიშნული“ თავმჯდომარეების იმ დროს გავრცელებული პრაქტიკის მახინჯ სახეს: „*აქ არის გაუგებრობა იმაში, რომ არ იყო გარკვეულობა და გეგმიანობა და არა ისე, რომ ვისაც მოეხსიატება ისე ვაიროთ. ამაზე უნდა ზრუნავდეს ხელმძღვანელობა და ერთ მთლიან გეგმას ასრულებდენ. შემდეგი მუშაობისათვის: მე ყოველთვის ვმუშაობდი და ვმუშაობ უსასყიდლოდ ყოველთვის თუ კი იქნება ერთი სულოვნება და გეგმიანობა და ყველა გეგმა იქნება მართალი და არ დარჩება ქალაქზე. აქ უნდა იყოს მოწვეული აუცილებელი გეოგრაფი და ჩვენ არ გვინდა საპატიო მმართველები, რომელნიც ამ საქმის სპეციალისტები არ არიან*“ [უიცა: 300-2-100, კომისიის ოქმი # 4, გვ. 5]. ნამდვილად თამამი განაცხადია და საქმიანი დამოკიდებულება იმ საზოგადოების წინაშე, რომლის დაარსების სათავეებთან იდგა სწორედ ის – ალექსანდრე ჯავახიშვილი. ამის თაობაზე შემორჩენილია საარქივო დოკუმენტები.

დასკვნები. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სგს-ში მეტად მძიმე და არასახარბიელო ვითარება სუფევდა 1937 წელს, რაც დაკავშირებული იყო პოლიტიკურ რეპრესიებთან. პიროვნებათა დევნა-შევიწროება, ორგანიზაციის საქმიანობაში უხეში ჩარევა და ზეწოლითი ორგანიზაციული მართვა – პირდაპირ იკითხება სხდომის ოქმებიდან. მიუხედავად ამისა, სგს-ის პროფესურა მაინც ახერხებდა ელვაწა წაყოფიერად და შეექმნა მნიშვნელოვანი სამეცნიერო პროდუქტი. შესაბამისად, სგს-ის ამ პერიოდის საქმიანობაში რამდენიმე მნიშვნელოვანი მომენტი შეიძლება გამოვყოთ დადებით / უარყოფით კონტექსტში:

დადებითი კონტექსტი

- საზოგადოებას დადებული ჰქონდა ხელშეკრულებები სხვადასხვა სამეცნიერო დაწესებულებებთან;
- საზოგადოების წევრები სამეცნიერო საქმიანობას ეწეოდნენ საზოგადოებრივ საწყისებზე (თუმცა როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული სამეცნიერო საქმიანობისათვის გაიცემოდა ჰონორარებიც. საზოგადოებაში იყვნენ თანამშრომლები, რომლებიც იღებდნენ ხელფასს „ტეხნიკური“ მხარით);
- ეწყობოდა სამეცნიერო ექსპედიციები;
- საზოგადოებას უნდა ჰქონოდა საკმაოდ სოლიდური ფინანსური მხარდაჭერა, ვინაიდან შესაძლებლობა ჰქონდა მოეწყო ექსპედიცია შორეულ მხარეებში;
- არსებობდა ახალგაზრდა გეოგრაფთა (20 კაცამდე), როგორც ჩანს, კვალიფიციური კონტიგენტი. იმ პერიოდისათვის ეს არცთუ ისე მცირეა.

უარყოფითი კონტექსტი

- სამეცნიერო მოღვაწეობა შესუსტებული იყო;
- არ მიმდინარეობდა ჯგუფური მუშაობა, იგი უფრო ინდივიდუალური საქმიანობის სახეს ატარებდა;

- სათანადოდ არ ივსებოდა საზოგადოების წიგნთსაცავი;
- დაძაბული იყო ვითარება კოლეგებს შორის;
- იგრძნობოდა საბჭოთა იდეოლოგიურ-რეპრესიული ფონი (აქცენტირება პარტიულობაზე, შოვინისტობაზე, „ხალხის მტრობაზე“).

და ბოლოს, ხაზი უნდა გაესვას ერთ მეტად მნიშვნელოვან გარემოებას: სგს-ის მოღვაწეობის ყველა სფეროს აშკარად თან სდევდა „რეპრესიების აჩრდილი“ და ყველა საკითხი ამ კონტექსტში განიხილებოდა, თუმცა, არანაირად არ იკვეთება რაიმე დაპირისპირება (აზრთა სხვადასხვაობის გარდა) შემოქმედებით მოღვაწეებს შორის. დაპირისპირება უმთავრესად არსებობდა „პარტიულ“ წევრებსა და პროფესურას შორის. ბუნებრივია, ეს დაპირისპირება უფრო მწვავე იქნებოდა, ვიდრე ეს ოქმებშია ასახული. ამის კვლევა კი მომავლის საქმეა.

მხარდაჭერა

სტატიის ავტორი მადლობა უხდის საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოების გამგეობას მოწოდებული მასალებისათვის, აგრეთვე საზოგადოების სწავლულ მდივანს – **ქეთევან მაგალობლიშვილს**, ისტორიის დოქტორს, თსუ მუზეუმის დირექტორის მოადგილესა და „ივანე ჯავახიშვილის ცენტრის“ ხელმძღვანელს – **დავით სართანასა** და ისტორიკოსს **ავთანდილ უჯმაჯურიძეს** გაწეული კონსულტაციებისათვის.

ლიტერატურა

1. გაზეთი „მუშა“. // ს.კ.პ.(ბ) ტფილ. კომიტეტი, საქართველოს პროფსაბჭო და ტფილისის მუშათა, გლეხთა და წითელ არმიელთა დეპუტატების საბჭო; საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა [<http://www.nplg.gov.ge/paperge/ka/browse/002272/>].
2. გვაზავა ნ. საბჭოთა კავშირის ეკონომიური გეოგრაფიის მოკლე კურსი: ზოგადი მიმოხილვა / შედგენილი ნ. ბარანსკის სახელმძღვანელოს მიხედვით ნ. გვაზავას მიერ. ტფ.: სახელგამი, 1931 (ზარია ვოსტოკა-ს სტ.).
3. გვაზავა ნ. საქართველოს სსრ ეკონომიური გეოგრაფია. ა/კ. დაუსწრებელი საფ.-ეკონომ. ინტი; რედ.: გ.ნ. გეხტმანი და ან. ბუაჩიძე. ტფ., 1935 (გაზ. კომუნისტი-ს სტ.).
4. კვირიკაძე გ. გეოგრაფიის ცუდად სწავლობენ. // გაზ. „კომუნისტი“, 1936 წ., 37 ივნისი, # 147, გვ. 3.
5. კრუბერი ა.ა. ზოგადი ფიზიკური გეოგრაფია: სახელმძღვ. უმაღლ. პედაგ. სასწ., რედ.: ბ.თ. დობრინინი, ქართ. თარგმანის რედ.: ა.ლ. ჯავახიშვილი, ბ. ყავრიშვილი, გამოცემა მე-4. თბ.. თბილ. უნ-ტის გამ-ბა და სტ., ნაწ. 1, 1938; ნაწ. 2, 1941.
6. მაკალათია ს. თუშეთი: [ნარკვევი]. ტფილისი: საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების გამ-მა, 1933 (პ/სკ. სტ.), 226 გვ.
7. მაკალათია ს. ფშავი. ტფილისი: საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება, 1934 (პარტ-გამომც. მე-2 სტ.), [ჩართული რუკით].
8. მაკალათია ს. ხევსურეთი. ტფილისი: საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება, 1935, 280 გვ. (1 ჩართული რუკით).
9. სგს – საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება, ფონდი # 49 (1936 წ.); 60 (1937 წ.).
10. სგს-ის წესდება (საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების წესდება). // საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების მოამბე, 1924 წ., # 1, ტფილისი, 1924, გვ. 1-12.
11. საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების მოამბე, # 1, ტფილისი, 1924;
12. სცია - საქართველოს ცენტრალური ისტორიული არქივი, ფონდი 1935-1-539, ფ. 1-9.
13. სტალინური სიები საქართველოდან [ელექტრონული მონაცემთა ბაზა] / ჰაინრიჰ ბოლის ფონდი სამხრეთ კავკასიაში – HEINRICH BÖLL STIFTUNG SOUTH CAUCASUS, ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი – INSTITUTE FOR DEVELOPMENT OF

FREEDOM OF INFORMATION (IDFI), საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო, საერთაშორისო საზოგადოება „მემორიალი“, საქართველოში შვეიცარიის საელჩო – Embassy of Switzerland in Georgia, 2013.

14. სვა: საქართველოს საისტორიო არქივი, ფონდი # 1935, ანაწერი 1, საქმე 539, ფ. 7 (საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო განათლების სამინისტრო).
15. უიცა – უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი. // საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ოქმები, განათლების სახალხო კომისარიატის სხდომის ოქმები, 1937 წ.: ფონდი # 300, ანაწერი 11, საქმე 100, ფურც. 1-57, 95-109; ფონდი # 300, ანაწერი 11, საქმე 101, ფურც. 1-43.
16. ქართული გეოგრაფია საუკუნეთა კვადაკვალ. ალბომი, მიძღვნილი თსუ-ის გეოგრაფიის მუზეუმის 55 წლის იუბილესადმი. ავტორ-შემდგენლები: ბოლაშვილი ნ., გორდეზიანი თ., დავითაია ე., დონაძე ც., ელიზბარაშვილი ნ., ლალიძე ლ., მაჭავარიანი ლ., მაგლოზლიშვილი ქ., ნანობაშვილი თ., ნიკოლაიშვილი დ., სალუქვაძე ე., სართანია დ., სეფერთელაძე ზ., ტრაპაძე ვ. ფოტოალბომი გამოსაცემად მოამზადეს ნანა მჭავიამ და დალი ნიკოლაიშვილმა. რედ.-ები: რევაზ გაჩეჩილაძე, გიორგი გოგსაძე, დავით კერესელიძე, დავით სართანია. თსუ: უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2015.
17. Отлично знать географию. // газ. «Правда». 1937 г., 10 сентября, № 250 (7216), стр. 1.
18. Постановление от 15 мая 1934 года «О преподавании географии в начальной и средней школе СССР», Совет Народных Комиссаров СССР, Центральный Комитет ВКП(б). http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3990.htm
19. Приказ НКВД № 00447 «Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и других антисоветских элементов», 30 июля 1937 года, г. Москва, Народный комиссар Внутренних дел Союза ССР, Генеральный комиссар Государственной безопасности (Н. Ежов), АП РФ, 3-58-212, л. 55-78. <https://istmat.org/node/32818>

Dali Nikolaishvili

Some features from the life of the Geographical Society Georgia during the period of political repressions – 1937

Summary

The article deals with the situation at the Geographical Society of Georgia (GSG) by 1937. The study of old archival documents reveals that, as at many other establishments, a somewhat complicated and unfavorable situation was created at the GSG due to political repressions, such as persecution and oppression of individual persons, brutal interference in the activities of the organization and repressive organizational management. The work is based on archival materials kept at the National Archives of Georgia and the GSG, in particular on the minutes of the meetings held in 1937. As the minutes evidence, various issues were discussed at the meetings, all of which were more or less political in nature and showed the clear signs of interference by the government institutions. Clearly, this article is not intended to completely cover all the issues discussed at the meetings. Rather, we have only addressed the points that we consider important to deliver to the modern society. Despite the complicated situation, these very minutes are a clear indication of the active mission the society had undertaken and the great scientific work it did.